

INSTITUT FOR
MENNESKE
RETTIGHEDER

HADEFULDE
YTRINGER I
ET NORDISK
PERSPEKTIV

HADEFULDE
YTRINGER I
ET NORDISK
PERSPEKTIV

HADEFULDE YTRINGER I ET NORDISK PERSPEKTIV

Udgivet af Institut for Menneskerettigheder, Ligestillings- og diskrimineringsombudet og det Islandske Center for Menneskerettigheder.

Red.: Signe Grejsen Nissen og Lumi Zuleta

Ansvarlig: Maria Ventegodt Liisberg

Research: Peter Ussing og Kasper Elsgaard

Layout: Hedda Bank

Tryk: Toptryk Grafisk Aps

ISBN 978-87-93605-17-6

eISBN 978-87-93605-16-9

© 2017 Institut for Menneskerettigheder
Danmarks Nationale Menneskerettighedsinstitution

Wilders Plads 8 K
1403 København K
Telefon 3269 8888
www.menneskeret.dk

Denne publikation eller dele af den må reproduceres til ikke-kommercielle formål med tydelig angivelse af kilde.

Vi tilstræber, at vores udgivelser bliver så tilgængelige som muligt. Vi bruger fx store typer, korte linjer, få orddelinger, løs bagkant og stærke kontraster. Læs mere om tilgængelighed på www.menneskeret.dk/tilgaengelighed

Antologien er udgivet med støtte fra Nordisk Ministerråd.



INDHOLD

HADEFULD TALE I NORDEN – EN DEMOKRATISK UDFORDRING	6
NORDISKE ANBEFALINGER	9
Behov for data og viden	10
Private aktørers rolle og ansvar	10
Statslige aktørers rolle og ansvar	11
Behov for lovgivningsmæssige tiltag og forbedringer	12
NORDISK PARLØR	13
NORDISKE BIDRAG	
HAT OCH HOT PÅ NÄTET - RÄTTSLIGA UTMANINGAR I DE NORDISKA LÄNDERNA	14
Af Moa Bladini, Göteborg Universitet	14
KVINNLIGA OPINIONSILDARE TYSTNAR PÅ GRUND AV HOT OCH TRAKASSERIER	19
Siri Gaunt och Jennie Bacchus Hertzman, Kantar Sifo	19
HADTALE I DEN OFFENTLIGE DEBAT PÅ FACEBOOK	23
Af Lumi Zuleta, Institut for Menneskerettigheder, og Rasmus Burkal, Roskilde Universitet	23

MEDIERNES ANSVAR FOR KOMMENTARER PÅ DIGITALE OG SOCIALE MEDIER	28
Af Vibeke Borberg, Danmarks Medie- og Journalisthøjskole	28
HATYTRINGER I NORGE – ET SOSIALT FENOMEN	31
Af Cora Alexa Døving, Senter for Studier av Holocaust og livssynsminoriteter	31
HATEFULLE YTRINGER I OFFENTLIG DEBATT OG SEXISME I NORGE	34
Af Amna Veledar og Taran Knudstad, Likestillings- og diskrimineringsombudet	34
KØN OG HADEFULDE YTRINGER PÅ NETTET I EN ISLANDSK KONTEKST	39
María Rún Bjarnadóttir, University of Sussex	39
BIDRAGSYDERE	46

LITTERATUROVERSIGT	54
OM OVERSIGTEN	54
DANMARK	55
FINLAND	60
ISLAND	61
NORGE	62
SVERIGE	72
NORDISKE UDGIVELSER	81
NOTER	84



HADEFULD TALE I NORDEN – EN DEMOKRATISK UDFORDRING

På bare ti år er sociale medier som Facebook og Twitter blevet en så integreret del af vores hverdag, at vi næsten ikke længere kan forestille os et liv uden. Stort set alle mennesker bruger de sociale medier, og på mange måder er afstanden mellem os blevet markant kortere.

Men i takt med at de sociale medier har gjort deres indtog, begynder nye dilemmaer og udfordringer at vise sig. På den ene side er det blevet langt nemmere for os at tage del i den offentlige debat og dermed aktivt gøre brug af vores ytringsfrihed. På den anden side begynder vi i stigende grad at se eksempler på chikane, trusler og had, der forrår og polariserer debatkulturen.

Set i det lys er internettet ubarmhjertigt, for når først chikanerende eller hadefulde kommentarer er sat i cirkulation, deles og spredes de på rekordfart, og det gør konsekvenserne umulige at forudse.

ØGET INTOLERANCE

Hadefulde kommentarer ødelægger og afsporer debatten og muligheden for dialog. Ofte får de negative konsekvenser for meningsudvekslingerne i den digitale og ikke mindst den fysiske verden.

Måden, vi taler til og om hinanden på, påvirker nemlig den måde, vi opfatter hinanden på. Derfor risikerer vi, at et hadefuldt debatområde fremprovokerer og legitimerer et negativt syn på personer og grupper i samfundet, der i forvejen

er udsatte. Vi risikerer, at hadet er med til at nære og fremme intolerancen over for etniske, religiøse eller seksuelle mindretal, der allerede i dag står over for en række udfordringer.

ET KØNNET HAD

I de nordiske ligebehandlingsorganer deler vi en fælles bekymring for udbredelsen af sexismen online såvel som offline, og vi opfatter det som et voksende demokratisk problem i Norden.

Flere undersøgelser har i de senere år vist, hvordan had på nettet har en særligt kønnet slagside, og overordnet set tegner der sig et tydeligt billede af, at mænd og kvinder oplever debatten helt forskelligt¹.

Kvinder oplever i langt højere grad end mænd at blive udsat for grove og sexistiske kommentarer, og i Danmark, Sverige og Norge har en række tv-udsendelser om kvindelige politikere, meningsdannere og offentlige personer været barske øjenåbnere².

I forbindelse med udsendelserne blev det nemlig tydeligt, hvordan kvinderne – alene fordi de er kvinder – udsættes for hadefulde kommentarer, grov chikane og sågar trusler på sociale medier. At de kvinder, der blander sig i den offentlige debat, er særligt udsatte, står efterhånden klart. Derfor ligger der også en særlig opgave i at undgå, at de kvindelige stemmer gøres tavse.

DEN SVÆRE BALANCEGANG

Men hvis vi vil bekæmpe had og chikane på nettet, rejser der sig en række væsentlige og svære problemstillinger, som vi bliver nødt til at forholde os til. De omfatter i særlig grad ytringsfriheden, der er en af de mest fundamentale rettigheder i vores frie nordiske demokratier.

Kampen mod nethadet er derfor en delikat øvelse, der både kræver klarhed om, hvor ytringsfriheden stopper, og hvor det såkaldte ytringsansvar starter.

I sidste ende handler det netop om at sikre, at vi alle tør gøre brug af vores ret til at ytre os – det må et hadsk debatklime ikke stå i vejen for.

GRÆNSELØS UDFORDRING

På tværs af de nordiske lande er tendenserne, mønstrene og udfordringerne de samme, og fra politisk hold er der allerede opmærksomhed omkring udfordringerne ved at håndtere nethadet. Samtlige nordiske lande har desuden i varierende grad kriminaliseret hadefulde ytringer.³

Som nordiske ligebehandlingsorganer har vi et selvstændigt ansvar for at fremme ligebehandling og bekæmpe diskrimination og had i samfundet – ikke mindst i det virtuelle samfund. Men uden viden og indsigt er opgaven diffus.

Derfor har Ligestillings- og diskrimineringsombudet i Norge, det Islandske Center for Menneskerettigheder og Institut for Menneskerettigheder i Danmark taget initiativ til dannelsen af et nyt nordisk netværk, der sætter fokus på sexismen, hadefulde ytringer og chikane på internettet. Netværket er støttet af Nordisk Ministerråd.

Siden december 2016 har vi arbejdet tæt sammen om at dele viden samt for at bygge fundamentet for en række fællesnordiske anbefalinger, der forhåbentligt kan fungere som katalysator for fremtidige politiske initiativer, der adresserer problemet.

Det er derfor vores håb, at vi med denne antologi kan være med til at skabe øget fokus på hadefuldt tale på nettet, og at vi dermed også bidrager med vigtig viden om den voksende udfordring, som vi alle står over for i Norden.

NORDISKE ANBEFALINGER

Ligestilling står stærkt i de nordiske lande, både som en central målsætning og som en ufravigelig rettighed. I de nordiske ligebehandlingsorganer deler vi en fælles bekymring for den stigende udbredelse af sexisme og hadefulde ytringer på nettet, og vi ser det som et voksende demokratisk problem i Norden. Derfor er der god grund til – i et fælles nordisk perspektiv – at adressere de udfordringer, der relaterer sig til had mod kvinder online, og hadefulde ytringer i det hele taget. Formålet med det nordiske netværk mod sexisme og hadefulde ytringer, som består af nordiske ligebehandlingsorganer, har været at styrke vidensgrundlaget for debatten i de nordiske lande, hvilket blandt andet er sket gennem erfaringsudveksling og vidensindsamling. Det er dette arbejde, som antologien er resultatet af.

Men viden skal følges op med handling, og derfor har vi i netværket arbejdet på at formulere en række anbefalinger, der kan være med til at styrke indsatsen mod sexisme og hadefulde ytringer over hele Norden. Bidragsyderne til denne antologi, som ikke er en del af netværket, kan ikke tages til indtægt for anbefalingerne.

Anbefalingerne koncentrerer sig om emnerne:

- Behov for data
- Private aktørers rolle og ansvar
- Statslige aktørers rolle og ansvar
- Lovgivningsmæssige tiltag og forbedringer.

BEHOV FOR DATA OG VIDEN

Der er et klart behov for flere data og større viden om omfanget og karakteren af hadefulde ytringer online i Norden. Viden er en afgørende forudsætning for at kunne styrke indsatsen mod hadefuld tale, for at kunne blive klogere på fænomenet og for at kunne få et indblik i årsager og konsekvenser af problemet.

Komparative data på nordisk niveau er ligeledes en forudsætning for at kunne håndtere udfordringen på tværs af de nordiske lande, og derfor er nordiske samarbejder en nødvendighed for tilvejebringelsen af ny viden. Eksempelvis har Norges Ligestillings- og diskrimineringsombud foretaget en undersøgelse af hadefulde ytringer, der baserer sig på Institut for Menneskerettigheders undersøgelse fra 2017. Sådanne tiltag giver mulighed for at sammenligne data på tværs af de nordiske lande.

Ud over undersøgelser af problemets omfang og karakter er der også behov for yderligere forskning, der belyser, hvem der udsættes for nethad, og hvilke konsekvenser det har – både for den enkelte og for samfundet. Et intersektionelt perspektiv, hvor man ser på, hvordan eksempelvis køn spiller sammen med andre grunde såsom etnicitet og religion, kan indtænkes i dette arbejde.

PRIVATE AKTØRERS ROLLE OG ANSVAR

Det er vigtigt at finde et fælles nordisk fodslag i dialogen med de sociale medieplatforme såsom Facebook og Twitter. Her spiller de nordiske ligestillings- og justitsministre en central rolle, men også mediernes brancheorganisationer er en væsentlig stemme i denne dialog.

Retningslinjer i et 'Code of Conduct' kan tjene som væsentlige instrumenter i nordisk og europæisk samarbejde til at forpligte de sociale medieplatforme

på at tage (frivilligt) ansvar. Generelt er der behov for en præcisering af og mere viden om, hvilket ansvar de sociale medier har for hadefulde ytringer, der fremsættes på deres platforme. Derfor anbefaler vi, at Nordisk Ministerråd igangsætter en analyse og granskning af den eksisterende jura og retspraksis på området på tværs af de nordiske lande. Nordisk Ministerråd kunne også med fordel tage initiativ til at undersøge nyhedsmediernes ansvar på de sociale medier med udgangspunkt i blandt andet gældende medielovgivning.

Derudover kan man fremhæve best practice eksempler fra de forskellige lande for at synliggøre, hvordan de enkelte nyhedsmedier konkret går til opgaven med at skabe et bedre debatklime og modarbejde hadefulde ytringer, for eksempel via moderering af brugerkommentarer.

Nyhedsmedier bør i denne sammenhæng sikre transparens i deres modereringspraksis ved at formulere og håndhæve klare og lettilgængelige retningslinjer for online debat med tydelig information om, hvor og hvordan brugere kan klage over hadytringer.

STATSLIGE AKTØRERS ROLLE OG ANSVAR

Statslige handlingsplaner er vigtige initiativer i arbejdet med at bekæmpe hadefulde ytringer. Handlingsplanerne bør blandt andet have fokus på børn og unge og digital dannelse, som skal skabe bevidsthed om konsekvenserne af had på nettet, men retsvæsenet er også et vigtigt indsatsområde for sådanne handlingsplaner. Der er inspiration at hente i de aktuelle statslige handlingsplaner fra Norge og Sverige. I forbindelse med udarbejdelsen af handlingsplanerne anbefaler vi et intersektionelt fokus i de statslige tiltag, hvor online krænkelser på baggrund af for eksempel køn bør ses i sammenhæng med den krænkedes alder, etnicitet og seksuelle orientering etc.

BEHOV FOR LOVGIVNINGSMÆSSIGE TILTAG OG FORBEDRINGER

Eftersom sociale medier i stigende grad fungerer som platforme for distribution af nyheder og debatstof, bør de nordiske politikere og regeringer forholde sig til, om der er behov for en revision af de eksisterende medie- og straffelovgivninger, så de i højere grad afspejler den aktuelle (medie) virkelighed.

I Norge diskuteres det eksempelvis, hvorvidt redaktøransvaret skal gøres platformsneutralt. I Danmark diskuteres behovet for en revision af medieansvarsloven med henblik på at præcisere nyhedsmediernes ansvar i forbindelse med debatter på sociale medier.

Ser man på de nordiske landes straffelovgivning, som omhandler hadefulde ytringer, er køn ikke en beskyttet grund. Set i lyset af de nordiske landes generelle fokus på ligestilling i samfundet bør det overvejes, om køn skal inkluderes i straffelovgivningen som en beskyttelsesgrund. Fra norsk side er der politisk opmærksomhed i forhold til netop dette, og myndighederne har blandt andet foretaget en juridisk analyse, der taler for, at køn og kønsidentitet bør tilføjes som beskyttelsesgrunde i straffeloven.

NORDISK PARLØR

DANSK

Hadefulde ytringer

Chikane

Hadefuld tale (hadtale)

Hadforbrydelse

Had

Køn

Nethad

Trusler

NORSK

Hatefulle ytringer

Trakassering

Hatprat

Hatkriminalitet

Hat

Kjønn

Netthat

Trusler

SVENSK

Hatfulla yttringar

Trakasserier

Hatprat

Hattbrott

Hat

Genus

Näthat

Hot

HAT OCH HOT PÅ NÄTET - RÄTTSLIGA UTMANINGAR I DE NORDISKA LÄNDERNA

Af Moa Bladini, Göteborg Universitet

”Yttrandefriheten måste också få innehålla yttranden som kränker, chockerar eller stör staten eller någon del av befolkningen”⁴

En central fråga är i vilken utsträckning och hur situationen ska hanteras när en persons yttrandefrihet inskränker en annan persons personliga integritet eller rätt att inte bli diskriminerad. Under 2017 företogs en komparativ kartläggning över den rättsliga regleringen av hat och hot på nätet i de nordiska länderna som resulterade i rapporten Hat och hot på nätet – en kartläggning av den rättsliga regleringen i Norden från ett **jämställdhetsperspektiv**. Rapporten skrevs av juris doktor Moa Bladini på uppdrag av NIKK och Nordiska Ministerrådet. Det övergripande syftet var att ur ett jämställdhets- och genusperspektiv kartlägga och analysera de rättsliga regleringarna kopplat till näthat. Rapporten innehåller också en sammanfattning av central forskning på området som syftar till att ge en bild över vem som näthatar, vem som utsätts för näthatet och vad det får för konsekvenser⁵.

De former av näthat som män utsätts för sker oftast i form av mer traditionella kränkningar, så som ärekränkning och olaga hot, medan kvinnor utsätts för kränkningar som tar sig nya uttryck, bland annat spridande av avklädda

bilder på nätet⁶. Det bör också understrykas att kvinnor som deltar i den offentliga debatten utsätts för näthat i betydligt högre grad än män. Studier visar också på att vissa ämnen triggat mer hat än andra. Här kan nämnas att flyktingpolitik, jämställdhet, religion och politik väcker särskilt mycket hat⁷. Näthatet får konsekvenser på såväl individ-, grupp- som samhällsnivå, bland annat genom att hatet och hotet begränsar vårt livsrum och i förlängningen leder till en inskränkning av yttrandefriheten, genom att vissa grupper tystnar på grund av det hat och hot de utsätts för⁸. Samtidigt är många inte ens medvetna om att det de utsätts för är olagligt. Delar av befolkningen i Norden har också en bild av att polisen inte kan göra något åt de kränkningar som skulle kunna utgöra brott. Det är en farhåga som stämmer i viss mån. I Norden råder en osäkerhet om vad som är brottsligt och hur olika typer av överträdelser bör hanteras – inte bara hos dem som utsätts för näthat, utan i vissa situationer också bland poliser, åklagare och domare. Det här visar på utmaningar för rättsväsendet på det här området.

Yttrandefriheten har ett starkt skydd i de nordiska länderna. Vissa inskränkningar måste i dock göras för att garantera att andra demokratiska värden inte kränks och att alla kan delta i det demokratiska samtalet. Genom de straffrättsliga bestämmelser som kartläggs i rapporten markerar de nordiska länderna vilka yttranden som inte är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. I dagsläget tycks den lagstiftning som finns dessvärre inte ge ett fullgott skydd för det hat och hot som sker på nätet. Problemet har uppmärksammats av samtliga nordiska länder som bedriver ett aktivt arbete med dessa frågor⁹.

För den som utsätts för kränkningar på grund av sin hudfärg, ras, etnicitet, nationalitet, religion eller sexuella läggning, klassificerat som hatbrott, finns ett straffrättsligt skydd i de nordiska länderna. Om en person utsätts

på grund av funktionsnedsättning finns ett explicit skydd i finsk och norsk rätt och om kränkningarna rör någons könsidentitet kan det utgöra hatbrott enligt isländsk och finsk rätt. Dessa regler ska fungera som ett rättsligt skydd för nämnda grupper, men tillämpas sällan. Huruvida de tillämpas som en straffskärpningsgrund är ovisst, då det sällan går att utläsa i domar. Befintliga lagrum skulle kunna tillämpas mer explicit. Om näthatet däremot handlar om någons kön, eller ålder eller social status för den delen, saknas det idag i skydd i hatbrottslagstiftningen. Som forskningen visar är kvinnor som deltar i den offentliga debatten särskilt utsatta för näthat och då i hög utsträckning i form av sexistiska kränkningar och hot om sexuellt våld – på ett sätt som begränsar kvinnors möjligheter att röra sig i det offentliga rummet och därmed också att delta i det demokratiska samtalet. Det här måste förstås som en del av mäns våld mot kvinnor som är ett omfattande samhällsproblem och en fråga som samtliga nordiska länder prioriterar i sitt jämställdhetsarbete. Det finns därför orsak att överväga om kön ska inkluderas i hatbrottslagstiftningen. Med tanke på att jämställdhet är ett uttalat mål i de nordiska länderna är det anmärkningsvärt att kvinnor inte åtnjuter samma rättsliga skydd som andra grupper i samhället.

Nedan ges en översikt över de grunder som omfattas respektive faller utanför i de olika nordiska ländernas (straffrättsliga) lagstiftning:

Ras, etnicitet, hudfärg	Skyddas av samtliga nordiska länders lagstiftning
Nationalitet, religion	Skyddas av samtliga nordiska länders lagstiftning
Sexuell läggning	Skyddas av samtliga nordiska länders lagstiftning
Funktionshinder	Skyddas i Norge och Finland
Könsidentitet	Skyddas i Finland (implicit), Island (explicit)
Kön, ålder, social status	Skyddas inte explicit i något av de nordiska länderna (och oklart om implicit i de straffskärpande reglerna)
Politisk eller annan åskådning	Skyddas inte explicit i något av de nordiska länderna (och oklart om implicit i de straffskärpande reglerna)

De kränkningar som män utsätts för på nätet skiljer sig inte nämnvärt åt från de som begås i det fysiska rummet. De lagar som finns att tillgå känner därmed igen dessa former av kränkningar. Det näthat som ofta riktar sig mot kvinnor tar sig däremot nya uttryck som inte stämmer in på de former av kränkningar som kriminaliserats i den fysiska världen. Därmed blir det svårare för poliser, åklagare och domare att tillämpa befintliga lagrum. Det handlar framförallt om det rättsliga skyddet mot delning av bilder och filmer med sexuella anspelningar och hot om sådan spridning. I norsk rätt har problemet hanterats genom uppdaterad lagstiftning. Trots uppdaterad lagstiftning i Finland och Danmark tycks en viss osäkerhet kring tillämpningen fortfarande råda.

Forskning visar också att personer som deltar i det offentliga samtalet, så som journalister, förtroendevalda, forskare och kulturskapare, är särskilt utsatta för näthat. Dessa röster är särskilt viktiga att värna i en demokrati. En del av näthatet mot dessa personer är organiserat. När de enskilda kränkningarna bedöms för sig framstår de ofta som relativt lindriga, men med tanke på att de sker organiserat bör de också bedömas rättsligt som någon större än den enskilda händelsen.

Rapporten synliggör alltså att vi inte kan förstå problemet så som det formulerats i inledningen – att den centrala frågan är i vilken utsträckning och hur situationen ska hanteras när en persons yttrandefrihet inskränker en annan persons personliga integritet eller rätt att inte bli diskriminerad. Vi måste istället förstå de enskilda kränkningarna som en del i en struktur där vissa grupper tillåts ta plats på bekostnad av andra.

KVINNLIGA OPINIONSBILDARE TYSTNAR PÅ GRUND AV HOT OCH TRAKASSERIER

Siri Gaunt och Jennie Bacchus Hertzman, Kantar Sifo

”Män(niskor) skriver att de tycker att jag bör våldtas av araber. De nämner mina barns namn och vad de har för sysselsättning. Det skrämmer, eftersom det kommer så nära, blir så privat.”

Undersökningen genomfördes av undersökningsföretaget Kantar Sifo, under mars 2017, på uppdrag av branschorganisationen Svenska Tidningsutgivareföreningen (TU). Ett totalurval av samtliga kvinnliga opinionsbildare, det vill säga ledarskribenter, kommentatorer och krönikörer inom dagspress och nyhetsmedier, som är medlemmar i TU, bjöds in för att delta i undersökningen. Svarsfrekvensen var ca 31 procent, vilket motsvarar svar från mellan 50 och 85 kvinnliga opinionsbildare på undersökningens frågor.

Hot och trakasserier får konsekvenser både på en individuell och samhällelig nivå. I vår undersökning intervjuades kvinnliga opinionsbildare om sina upplevelser av hot och trakasserier¹⁰. Majoriteten, fler än sju av tio, vittnar om att de blivit utsatta för hot och trakasserier under det senaste året. Majoriteten

upplever dessutom att hoten och trakasserierna både har ökat i omfattning och att innehållet blivit grövre under de senaste tre åren.

Den enskilt vanligaste formen av trakasserier som de svarande uppger att de utsatts för, under det senaste året, är nedsättande kommentarer om deras publicistiska förmåga eller kompetens, vilket nästintill samtliga svarar att de upplevt. Runt två tredjedelar uppger vidare att de tagit emot nedsättande kommentarer om sitt utseende och kön, även nedsättande kommentarer om ålder, sexualitet och etnicitet förekommer. De hot som de intervjuade upplevt handlar i sin tur främst om psykisk eller fysisk misshandel samt sexuellt våld.

Detta får konsekvenser, enligt undersökningen. För den enskilde kan det på ett personligt plan handla om upplevelser av oro, rädsla och sömnsvårigheter. Men det får även praktiska konsekvenser som begränsad rörelsefrihet och försämrade relationer till anhöriga, vänner och kollegor. Några av de svarande beskriver även hur det kräver en ökad säkerhetsmedvetenhet, som kan handla om att man får leva under skyddad identitet och med personskydd i hemmet. Detta måste betraktas som relativt stora uppoffringar som enskilda individer gör för att kunna fortsätta verka i sin yrkesroll.

” Trötthet, men även motivation att skriva ännu mer.
Ingen ska få stoppa mig.”

Så svarar en av opinionsbildarna på frågan om vad hoten inneburit för henne. Dock är detta citat inte representativt för de svarande. Många beskriver nämligen att hoten och trakasserierna som de utsatts för har påverkat hur de bedriver sitt journalistiska arbete. Det finns berättelser om hur hoten leder till självcensur, att man avstår från att skriva om vissa sakområden, samhällsfrågor, personer eller organisationer. Att sluta arbeta inom

journalistiken måste betraktas som den yttersta yrkesmässiga konsekvensen, vilket hela en tredjedel av de svarande uppger att de överväger.

Vad får då detta för konsekvenser för ett demokratiskt samhälle? I Medieutredningens slutbetänkande¹¹ beskrivs bland annat hur förutsättningarna för medierna förändrats under senare år och Myndigheten för Samhällsskydd och beredskap beskriver i inledningen till sin rapport:

”Självständig rapportering och ostörda möjligheter att förmedla nyheter är vitala beståndsdelar i en demokrati. Om förutsättningarna rubbas riskerar samhällets funktionalitet att undermineras och demokratin att urholkas.”¹²

En stor andel av de svarande kvinnliga opinionsbildarna uppger alltså att de idag censurerar sig själva i sitt arbete, att de inte självständigt väljer vilka områden de vill bevaka och rapportera om. Risken är därmed stor att vissa samhällsfrågor inte blir bevakade eller granskade. Har inte demokratin redan börjat urholkas då?

Andra undersökningar visar dessutom att exempelvis näthat mot kvinnor i stor utsträckning kopplas till kön eller tar sig sexistiska uttryck¹³. Detta stämmer också med våra undersökningsresultat, som visar att många av de kvinnliga opinionsbildarna upplevt sexuella trakasserier och hot om sexuellt våld. Att just en specifik grupp, i detta fall kvinnliga opinionsbildare, är särskilt utsatta för hot och trakasserier är ytterligare problematiskt ur ett demokratiperspektiv, eftersom det innebär en risk för att vissa perspektiv tystnar.

En rad åtgärder har presenterats för att stävja utvecklingen och bättre skydda dem som arbetar inom mediebranschen. I MSB:s rapport framförs flera åtgärdsförslag, bland annat att det straffrättsliga skyddet för journalister ska

stärkas. Detta förslag signalerar tydligt allvaret i att hota och trakassera de som verkar som journalister och därmed i demokratins tjänst.

Den aktuella undersökningen riktades till kvinnor som är verksamma som opinionsbildare. Det finns även andra undersökningar som visar att personer som verkar inom den offentliga debatten är en särskilt utsatt yrkesgrupp¹⁴. Vilka konsekvenser får det hårda debattklimatet och de hot och trakasserier som drabbar dagens opinionsbildare, för att dagens unga, framtidens opinionsbildare, ska vilja ge sig ut på den offentliga arenan och delta i den demokratiska debatten



HADTALE I DEN OFFENTLIGE DEBAT PÅ FACEBOOK

Af Lumi Zuleta, Institut for Menneskerettigheder, og Rasmus Burkal, Roskilde Universitet

I takt med at sociale medier er blevet centrale distributionsplatforme for de landsdækkende nyhedsmedier, er der opstået nye universer, hvor brugerne har mulighed for at kommunikere direkte med medierne – og med hinanden. Det er dermed på de sociale medier, at en stor del af den offentlige debat foregår.

Samtidig med at de sociale medier er blevet en integreret del af danskernes hverdag og det generelle medielandskab, er der kommet øget opmærksomhed på, at de sociale medier ikke blot er nye rum for debat, men også er steder for negative indlæg og hadefulde kommentarer.

FOKUS PÅ NYHEDSMEDIERNE

Indtil for nylig har der i Danmark ikke været tal på omfanget og karakteren af hadytringer på sociale medier, og derfor undersøgte Institut for Menneskerettigheder i 2016, hvordan den offentlige debat tager sig ud på Facebook – nærmere bestemt de Facebook-sider, der tilhører de store danske nyhedsmedier.¹⁵

Nyhedsmedierne har historisk set altid spillet en væsentlig rolle som facilitatorer og moderatorer af den offentlige debat gennem redigering af nyheder og debatstof. Den stigende brug af sociale medier betyder, at de i dag også er blevet værter for nogle af de danske Facebook-sider, der har allerflest brugere. Derfor var det naturligt for os at undersøge det hjørne af Facebook, hvor public service-medierne bringer og deler deres nyheder.

Undersøgelsen består af en kvantitativ indholdsanalyse af godt 3000 kommentarer fra DR Nyheders og TV 2 Nyhedernes Facebook-sider, der er indsamlet over fire måneder i 2016. Kommentarerne er indsamlet mindst 12 timer efter, at de er lagt op for at give nyhedsmedierne tid til og mulighed for at redigere og eventuelt slette kommentarer, der strider imod deres retningslinjer.

Undersøgelsen tegner dermed et billede af, hvor mange hadefulde ytringer der står tilbage, når medierne har været inde og redigere debatten.

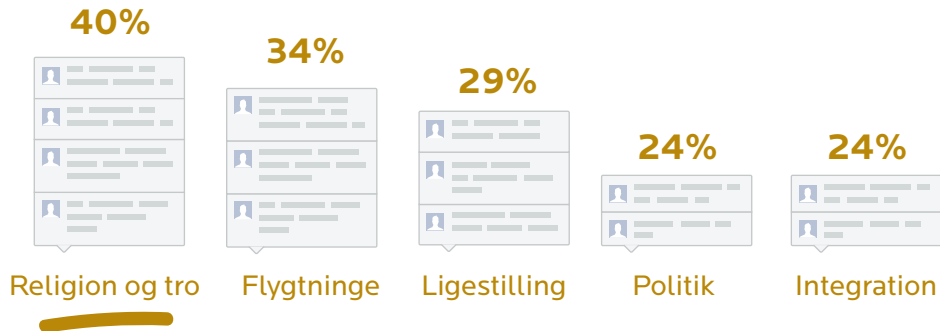
Foruden indholdsanalysen består undersøgelsen også af en spørgeskemaundersøgelse, der er foretaget blandt et repræsentativt udsnit af danske Facebook-brugere, samt en repræsentativ måling foretaget af Danmarks Statistik.

OMFANG AF HADEFULDE YTRINGER

Undersøgelsen viser, at hver syvende kommentar, der får lov til at blive stående, er hadefuld.¹⁶ Det svarer til 15 procent af alle kommentarer på DR Nyheders og TV 2 Nyhedernes Facebook-sider.

Det er særligt emnerne religion, flygtninge, ligestilling, politik og integration, der fungerer som tændsats til en hadefuld debat, og det er derfor i forbindelse med nyhedsopslag om disse emner, at debatten bliver mest hadefuld.

EMNER HVOR DEBATTEN ER MEST HADEFULD



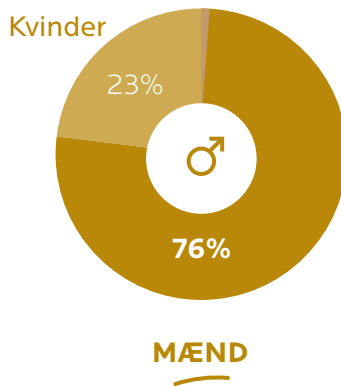
HVEM GÅR HADET UD OVER?

I godt tre ud af ti tilfælde er de hadefulde kommentarer rettet mod politikere eller andres politiske holdninger, men også andres religiøse overbevisning og etniske baggrund giver anledning til hadefulde kommentarer. Af de hadefulde kommentarer, som er rettet mod religion, er hele 86 procent rettet mod muslimer. Når det handler om køn, er hadytringerne i højere grad rettet mod kvinder (58 procent) end mod mænd (39 procent).

HVEM STÅR BAG?

76 procent af de hadefulde ytringer er skrevet af mandlige debattører, hvilket er en klar overrepræsentation både målt i forhold til kønsfordelingen blandt danske Facebook-brugere og i forhold til mænds andel af kommentarer i analysen.

HVEM KOMMENTERER HADEFULDT?



MEDIERNE FJERNER DE VÆRSTE KOMMENTARER

Hovedparten af de hadefulde ytringer ligger i den milde ende af den grovhedsskala fra 1 til 5, der er brugt i analysen til at indfange nuancerne i de hadefulde ytringer¹⁷. Det viser, at nyhedsmedierne har godt fat i redigeringen af deciderede trusler, men når hver syvende kommentar efter redigering stadig er hadefuld, tyder det samtidig på, at nyhedsmedierne mangler at finde nøglen til, hvordan de håndterer tilsvininger, nedsættende bemærkninger og andre typer af ytringer, der indeholder hadefulde budskaber.

DEN DEMOKRATISKE SAMTALE UNDER PRES

En ting er omfanget af hadet, men noget andet er dets konsekvenser, for hvad gør tonen ved brugernes adfærd og lyst til at ytre sig? I en repræsentativ måling fra 2017 svarer halvdelen af de adspurgte brugere, at de afholder sig fra at udtrykke deres mening og deltage i debatten på sociale medier

på grund af tonen¹⁸. Det gælder for 43 procent af mændene og 58 procent af kvinderne. Det er altså halvdelen af alle danskere, der fra tid til anden afholder sig fra at bruge deres ytringsfrihed alene på grund af tonen.

At tonen har en så afskrækkende effekt, peger på, at vi står over for et overset demokratisk problem, der har store konsekvenser for den offentlige samtale. Når borgerne i så stort et omfang undlader at give deres mening til kende, går vi glip af stemmer og nuancer i debatten.

HVOR LIGGER ANSVARET?

I en tid, hvor den offentlige debat i høj grad udspiller sig på sociale medier, er det nødvendigt at forholde sig til, hvilket ansvar nyhedsmedierne selv har for at begrænse og modvirke hadytringer, når de er værter for debatterne.

Spørger man Facebook-brugerne, er svaret klart: Hele 77 procent mener, at nyhedsmedierne har et ansvar for at redigere krænkende og nedsættende kommentarer, og at medierne bør være mere proaktive for at sikre en ordentlig tone¹⁹. Det kalder på den ene side på, at nyhedsmedierne af sig selv i højere grad prioriterer redigering og moderering af de debatter, de lægger 'væg' til. På den anden side kalder det på en revision af medieansvarsloven, der ikke er fulgt med tiden, hvor medier i stigende grad gør brug af de sociale medieplatforme til formidling af deres journalistik. Medieansvarsloven forholder sig ikke til disse platforme, og den er derfor uklar i forhold til mediernes ansvar for brugerkommentarer på sociale medier. Derfor er der behov for at præcisere nyhedsmediernes ansvar i de debatter på sociale medier, som de selv faciliterer.

Målet for nyhedsmedier såvel som borgere og politikere må være, at hadet tæmmes og ytringsfriheden bevares.



MEDIERNES ANSVAR FOR KOMMENTARER PÅ DIGITALE OG SOCIALE MEDIER

Af Vibeke Borberg, Danmarks Medie- og Journalisthøjskole

De fleste danske medier har onlineportaler, hvor de udkommer i et digitalt format, som i mange tilfælde giver læserne mulighed for at kommentere artikler og deltage i en fri debat.

Mange medier har desuden en side eller en konto på et eller flere sociale medier – nogle medier har mange sider og mange konti – hvor de videreformidler nogle af deres digitale artikler og nyheder, og hvor brugerne ligeledes har mulighed for at komme med kommentarer og deltage i debatten.

Selv om medierne som oftest har retningslinjer for at kommentere artikler og deltage i onlinedebatten, og selvom mange medier modererer eller fjerner kommentarer, som strider mod retningslinjerne, får retsstridige brugerkommentarer i visse tilfælde lov til at blive stående i kortere eller længere tid.²⁰ Spørgsmålet er, i hvilket omfang medierne er (med)ansvarlige for sådanne kommentarer.

UDGANGSPUNKTET I DANSK RET

Som udgangspunkt er den, som ytrer sig på en retsstridig måde, selv ansvarlig for sine ytringer. Dette gælder også kommentarer på digitale og sociale medier, som stilles til rådighed af et dansk medie.

I Danmark gælder medieansvarsloven og de presseetiske regler kun for mediernes redaktionelle stof og redigerede debatindlæg. Uredigerede debatindlæg – som fx brugerkommentarer på digitale og sociale medier – er derimod ikke omfattet af de særlige regler, som gælder for placeringen af ansvaret for mediernes redigerede indhold.²¹

Hvis et medie skal pålægges ansvar for retsstridige brugerkommentarer, vil det som udgangspunkt være efter de almindelige regler om medvirkensansvar. Dette vil formentlig kræve, at der er noget at bebrejde mediet ud over at give mulighed for kommentarer og debat. Det kunne fx være ineffektive notice and take down-procedurer, passivitet over for retsstridige brugerkommentarer eller tilskyndelse til en ophedet debat.²²

DELFI-DOMMEN

Der findes en vis støtte herfor i Delfi-dommen, hvor Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (EMD) fastslog, at et medie under visse omstændigheder kan pådrage sig ansvar for retsstridige brugerkommentarer i kommentarfeltet under en onlineartikel.²³

Sagen drejer sig om den estiske nyhedsportal Delfi, som i 2006 bragte en artikel, der tiltrak 185 brugerkommentarer, heraf cirka 20, som var truende, hadefulde eller voldsagiterende.

EMD gav ikke Delfi medhold i, at de estiske domstole havde krænket mediets rettigheder efter artikel 10²⁴ ved at pålægge Delfi ansvar for de retsstridige brugerkommentarer.

EMD lagde for det første vægt på, at kommentarerne var "clearly unlawful", og at Delfi ikke tog initiativ til at fjerne dem, før mediet fik en anmodning om take down efter seks uger.

For det andet lagde EMD vægt på, at Delfi er en professionelt drevet kommerciel nyhedsportal, som har en økonomisk interesse i at tiltrække brugerkommentarer. EMD henviste til bevisførelsen for de nationale domstole, som viste en klar sammenhæng mellem antallet og karakteren af kommentarer, besøgende på nyhedsportalen og Delfis annonceindtægter.

Endelig lagde EMD vægt på, at Delfi havde fuld kontrol over brugernes kommentarer, idet Delfi kunne redigere og fjerne upassende kommentarer og blokere uønskede brugere, mens brugerne ikke selv havde mulighed for at ændre eller slette en kommentar, når den var afsendt.

AFSLUTTENDE BEMÆRKNINGER

Det er endnu ikke helt afklaret, i hvilket omfang og i hvilke situationer et medie ifalder ansvar for retsstridige brugerkommentarer på digitale og sociale medier. Men dommen i Delfi-sagen indikerer, at mediets kommercielle formål, økonomiske interesse i et livligt kommentarmiljø, reaktionstid i forhold til fjernelse af retsstridige kommentarer og accept af kommentaranonymitet indgår som væsentlige kriterier i bedømmelsen af et medies eventuelle medvirkensansvar.



HATYTRINGER I NORGE – ET SOSIALT FENOMEN

Af Cora Alexa Døving, Senter for Studier av Holocaust og livssynsminoriteter

I 2016 lanserte den norske regjeringen en strategi mot hatefulle ytringer.²⁵ I denne så vel som i norsk offentlig debatt generelt, er det en tendens til å redusere «hatytringer» til et spørsmål om individuell atferdsproblematikk: Ett individ mottar et hatefullt budskap fra en avsender. Lar vi en terminologi om hatytringer omforme fenomenet til noe rent individuelt, emosjonelt og impulsdrevent?

Regjeringens strategi legger vekt på hva hatytringer gjør med den offentlige meningsutveksling. Det er mellom 2 og 7 % av befolkningen som har opplevd å motta hatefulle ytringer fordi de har ytret seg offentlig.²⁶ Blant disse er individer fra majoritetsbefolkningen like utsatt som minoriteter. Men det er en forskjell i begrunnelsen hatytringene er gitt: Rettet mot personer fra majoritetsbefolkningen begrunnes «hatet» ofte med innholdet i hva personen har ytret seg om (man hetses pga sak), mens hatuttrykk rettet mot minoriteter begrunnes med deres etniske eller religiøse tilhørighet. En annen forskjell er at stemmer fra minoritetsbefolkningen i større grad reagerer med tilbaketrekking fra offentligheten når de utsettes for hatytringer.²⁷ En underrepresentasjon av minoriteters stemmer er et særskilt problem for demokratiet.

Studier av utsatthet ved deltagelse i offentlig debatt fanger imidlertid ikke opp erfaringer ved det å observere hatytringer rettet mot kategorier av en befolkning man ikke selv er del av – som minoritetsgrupper. Tall fra USA viser at 53% har observert hatefulle ytringer på nettet.²⁸ Med tanke på bruken av sosiale medier i Norge er tallet neppe lavere her: I Norge er det særlig på sosial medier vi finner et stort omfang av hatefulle ytringer. Spørsmålet om hva hatytringer gjør med andre sider av samfunnet enn den offentlige meningsutvekslingen, bør derfor være sentralt. Kan for eksempel sirkuleringen av hatefulle ytringer mot minoritetsgrupper føre til at de blir diskriminert på arbeids- eller boligmarked? Leser du at alle muslimer har onde hensikter, er det liten sjanse for at dine eventuelle reaksjoner på dette er fanget opp i undersøkelser om erfaringer med hatytringer fordi ytringene ikke er rettet mot leseren personlig. Hatytringers samfunnsmessige konsekvenser fanges derfor i for liten grad opp. Det er spesielt synd i en tid med tydelige tegn på innstramning av hva norskhet er og i en tid der nasjonalisme er på fremmarsj i Europa.

Ser vi utover offentlig debatt, er minoritetsbefolkningen mest utsatt for hatkriminalitet. I 2016 var det 175 forhold som ble registrert i Oslo politidistrikt som hatkriminalitet, og etnisitet utgjorde den vanligste oppgitte årsaken.²⁹ Det er med andre ord personer med mørk hudfarge som i hovedsak er utsatt. Dersom årsaken oppgis å være religion, dreier det seg om en antatt tilknytning til islam.

Hatytringer mot muslimer, som vi gjerne finner i kommentarfelt på nettet og særlig på sosiale medier,³⁰ kjennetegnes gjerne av et de-humaniserende språkbruk og påstander om muslimenes uærlige motiver. Slike hatytringene inneholder ofte påstander av konspirasjonsteoretisk art der muslimer inngår i et fiendebilde som truer majoritetens identitet.

Interessant nok har forskning på motiv bak hatytringer vist at hatfølelse ikke nødvendigvis er drivkraften bak handlingen. Det kan dreie seg om motiver som spenning, nettkultur, eller et slags soldatmotiv for å forsvare noe man opplever som truet og samtidig angripe det man mener truer. Dersom motivet bak hatytringer ikke er hatfølelser er dette en indikasjon på at det bør forskes mer på ideologi og verdensanskuelse som motiv: På hvilken måte hatretorikk inngår i ideologiske strømminger er et viktig forskningsmessig spørsmål. Fordommer som sirkulerer på nett er ikke konstruert i det øyeblikket de hamres ned på et tastatur, men henger sammen med et større bilde. Det bør derfor vies større oppmerksomhet til sammenhengen mellom politikeres verdier, realpolitikk, offentlig debattform, samfunnsendringer, sosiale forskjeller og innholdet i hatytringer på internett.

Forskningen til nå mangler perspektiver på hatytringer i lys av den omfattende faglitteraturen som finnes om antisemittisme, islamofobi, rasisme og homofobi. Hvilke gruppefiendtlige stereotyper går igjen og hva kjennetegner hatytringer mot ulike grupper?

Vi trenger også innsikt i det fellesskapet nettstedet kan skape. Å dele frykt, hat eller ideer om menneskeverd danner grunnlag for kollektive identiteter. Dette gjelder selvsagt i like stor grad for nettforum dominert av minoriteter som majoriteten. Vi bør spørre oss hva slags politisk gjennomslagskraft hatfellesskapene på nett kan få.



HATEFULLE YTRINGER I OFFENTLIG DEBATT OG SEXISME I NORGE

Af Amna Veledar og Taran Knudstad, Likestillings- og diskrimineringsombudet

Forestillingen om at «trollet sprekker i solen» - at hatefulle ytringer best kan begrenses ved at de «renses» og korrigeres gjennom offentlig ordskifte - dominerer i stadig mindre grad den offentlige debatten. De siste årene har diskusjonen om hatefulle ytringer endret seg i tråd med ny kunnskap om fenomenet. Tilgjengelig forskning viser at «offentlig utluftning» verken begrenser skadevirkningene av hatefulle ytringer, eller omfanget av disse.³¹

De norske myndighetenes tilnærming til problemet har endret seg i tråd med ny kunnskap, ved at det er en bred politisk konsensus om at det er skadevirkningene av hatefulle ytringer som bør bekjempes aktivt. Flere norske partier er opptatte av problemet, og flere politiske aktører deltar aktivt i debatten om hvordan omfanget av hatefulle ytringer skal begrenses. Solberg-regjeringen lanserte den første nasjonale strategien mot hatefulle ytringer i 2016³². Særlig verd å merke seg ved denne strategien er at den ikke bare omfatter de ulovlige hatefulle ytringene, men også anerkjenner behovet for å begrense de skadelige lovlige hatefulle ytringene gjennom andre virkemidler enn gjennom straffelovgivningen. Strategien identifiserer seks overordnede tiltak for å bekjempe hatefulle ytringer. Disse tiltakene skal blandt annet sørge for at politiet får mer kunnskap om lovverket om

hatkriminalitet, herunder de ulovlige hatefulle ytringer, at kunnskap om hatefulle ytringer blir en integrert del av barn og unges hverdag og å sørge for kunnskapsbygging om hatefulle ytringer.

Videre har den norske regjeringen vedtatt Handlingsplan mot anti-semittisme³³ og Handlingsplan LHBT³⁴ med blant annet tiltak rettet mot hatkriminalitet og hatefulle ytringer. LDO mener det er positivt at regjeringen anerkjenner at det er spesielle utfordringer knyttet til diskriminering av særlige utsatte enkeltgrupper. Sett i lys av at etnisk og religiøs diskriminering, og da særlig islamofobi, er et økende problem globalt og i Norge, har LDO også etterlyst en handlingsplan mot etnisk og religiøs diskriminering. LDO gjennomførte i 2017 en undersøkelse om hatefulle ytringer på Facebook-sidene til to norske redaksjoner. De foreløpige resultatene fra undersøkelsen bekrefter at hatefulle ytringer og hets mot muslimer er et utbredt problem i norske nettdebatter. Resultatene fra denne undersøkelsen blir først offentliggjort på LDOs Årskonferanse om hatefulle ytringer 2017, og publisert i en egen rapport i 2018.

POLITIKERE SOM ROLLEMODELLER

Samtidig som vi vet at skolen, sivilt samfunn, forskningsmiljøer, rettssystemet og medier er viktige arenaer for bekjempelsen av hatefulle ytringer, må allikevel politikere kunne sies å ha et særlig ansvar for den offentlige debatten. Vi velger derfor å løfte frem problemstillingene knyttet til politikernes ansvar i den offentlige debatt i denne artikkelen.

Ombudet mener at det er særlig viktig å være vaksom for retorikken fra offentlige personer som besitter maktposisjoner. Stigmatiserende og nedverdiggende ytringer fra høytstående politikere virker negativt for den reelle muligheten og motivasjonen de utsatte gruppene har til å delta i den

demokratiske debatten. Ombudet er bekymret for at slike ytringer kan bidra til at enkeltgrupper kan få en betydelig svekket tilhørighet til storsamfunnet og lav tillit til myndigheter, som i sin tur kan bidra til radikaliserings.

Det er relativt nytt at politikere aktivt bruker sosiale medier for å nå ut til folket. Samtidig ser vi at det er stor variasjon blant enkeltpolitikere og deres forvaltning av innhold på egne profiler på sosiale plattformer. En debatt som har pågått i Norge er hvilket ansvar politikere har for egne og andres ytringer som publiseres på deres profiler på sosiale plattformer. Dette var også et viktig tema under det norske stortingsvalget i 2017. Når politikere driver valgkamp og spissformulerer seg i sosiale medier, har enkeltpolitikere vist en manglende evne til å ta ansvar for ytringer som legges ut av følgerne på deres sider. Et eksempel på dette var en kommentar som ble publisert på en statsråds Facebook-side. Ytringen var helt klart straffbar ved at den oppfordret til drap på muslimer. Denne ytringen ble stående på statsrådets Facebook-side i hele to døgn før den ble fjernet.

Fordi politikernes egne sosiale plattformer kan generere hatefulle ytringer som kan prege den offentlige debatten, mener ombudet at norske myndigheter og politikere må ta ansvar for innholdet på egne profiler på sosiale plattformer. Politikerne må være sitt ansvar bevisst som rollemodeller, både hva gjelder egne uttalelser, men også ytringer fra følgerne som blir publisert på deres profiler på sosiale plattformer.

POLITIKERE SOM SÆRLIG UTSATT GRUPPE

Samtidig som politikere har et særlig ansvar for egen retorikk og forvaltning av egne profiler på sosiale plattformer, så ser vi at de også er en særlig utsatt gruppe som ofte mottar hatefulle ytringer og trusler om vold. Det er flere eksempler i Norge på at norske politikere, og da især politikere som tilhører

særlig utsatte grupper, som kvinner og minoriteter, ofte blir utsatt for trusler, grov sjikane og hat. Et eksempel er en kommentar som ble publisert under en nyhetsartikkel på NRK Nyhets Facebook-side som omhandlet en kvinnelig høytstående politiker med minoritetsbakgrunn. Ytringene ble anmeldt og pådømt, hvor retten fant at ytringen var å anse som grov sjikane og på grensen til trusler. (Sitat: «Jeg vil ha henne skutt. Skuddpremie på 50 kr utbetales om jeg får tilsendt griseørene hennes. Skal koke muslimsuppe på dem.»)

Et annet eksempel er når retorikken fra folkevalgte politikere trigger uttalelser blant egne tilhengere som framsetter grove hatefulle ytringer mot politikere med minoritetsbakgrunn og med annen partitilhørighet. Under det norske stortingsvalget i 2017 ble en ungdomspartileder utsatt for hat og trusler i et omfang som medførte at Politiets sikkerhetstjeneste (PST) rådet vedkommende til å holde en lavere profil i innspurten av valgkampen.

At politikere ikke skal få lov til å være i offentligheten uten å bli utsatt for sjikane, trusler og angrep begrunnet i for eksempel deres etnisitet, kjønn eller nedsatte funksjonsevne, er et alvorlig demokratisk problem. Den ytterste konsekvensen av at ansvarlige myndigheter og politikere unnlater å ta ansvar for å gjøre noe med problemet, er at politikere som tilhører visse utsatte grupper trekker seg fra politikken og offentligheten. LDO mener at regjeringen som er ansvarlig for den første norske nasjonale strategien mot hatefulle ytringer, bør ta et større ansvar for dette ved å være mer synlig og fordømme slike ytringer så snart de kommer til overflaten. Å ikke adressere dette problemet, er med på å legitimere disse ytringer som vi vet også skaper større legitimitet i samfunnet for fordommer og hat mot enkeltgrupper.

KJØNN OG HATEFULLE YTRINGER

Det er ikke gjennomført noen representativ undersøkelse av omfanget av hatytringer mot kvinner i Norge. Det er undersøkelser³⁵ som viser at kvinner ofte er utsatt for en annen type hatefulle ytringer og hets enn menn. Mens menn ofte blir angrepet på grunn av innholdet i deres argumenter, er hetsen mot kvinner ofte rettet mot deres kjønn og utseende.

Digital vold og trakassering mot jenter og kvinner er et tema som har fått mer oppmerksomhet i Norge den siste tiden. Hatefulle ytringer kan være en form for digital vold. Fenomenet omfatter videre en rekke andre praksiser som ikke nødvendigvis hører hjemme under begrepet hatefulle ytringer, men som kan falle inn under bestemmelser i straffeloven. Kjønnsbaserte hatefulle ytringer inngår ofte som en av flere former for vold og trakassering rettet mot kvinner.

I Norge er ikke kjønn et vernet strafferettslig diskrimineringsgrunnlag i straffeloven § 185 om hatefulle ytringer. I 2016 bestilte regjeringen en rettslig utredning³⁶ som blant annet behandlet spørsmålet om hvorvidt kjønn bør vernes av bestemmelser i straffeloven. Utreder konkluderte med at det ikke finnes noen gode argumenter mot dette og påpekte blant annet at en «eventuell uro for at et strafferettslig vern mot kjønnsdiskriminering kan føre for langt, eller at det kan uthule det strafferettslige diskrimineringsvernet, bør ikke begrunne at grov diskriminering på grunnlag av kjønn overhodet ikke kan straffes». Regjeringen har etter det LDO kjenner til, ikke fulgt opp konklusjonene fra denne utredningen.

Ombudet ønsker en debatt om dette i Norge, der man både diskuterer om kjønn skal inn i eksisterende straffebestemmelser som regulerer hatefulle ytringer eller hatkriminalitet, alternativt at sexisme skal straffes gjennom særskilte bestemmelser.

KØN OG HADEFULDE YTRINGER PÅ NETTET I EN ISLANDSK KONTEKST

María Rún Bjarnadóttir, University of Sussex

Den digitale revolution har haft stor indflydelse på det islandske samfund, og islændingene er i dag de mest online i verden. I alt 95,3 procent af befolkningen bruger internettet dagligt eller næsten dagligt sammenlignet med 72 procent i gennemsnit i andre lande i Europa³⁷.

Undersøgelser viser også, at Island ligger i front i forhold til ligestilling mellem kønnene, og at landet har ligget øverst i World Economic Forums "Global Gender Gap Report" otte år i træk. Den islandske grundlov foreskriver, at der skal være ligestilling mellem kønnene³⁸ og ligestilling er også fastsat i den nationale lovgivning, fx i loven om ligestilling mellem kønnene (lov nr. 10/2008). Islands høje placering internationalt skyldes dog ikke kun den lovgivningsmæssige ramme. Det bunder i lige så høj grad i en stærk kvinderettighedsbevægelse, som går langt tilbage i Island, og som har lykkedes med at skubbe på for at opnå ændringer i en samfundsmæssig, politisk og lovgivningsmæssig kontekst. På trods af disse fremskridt står de islandske kvinder dog også over for de samme problemstillinger som kvinder over hele verden. Det gælder især i forhold til seksuelt betinget vold, vold i hjemmet og kønsbetinget vold.

Island har en lang tradition for at beskytte og hylde liberale værdier. Overordnet er samfundsdebatten åben, og den almindelige befolkning har relativt let adgang til beslutningstagere – både online og offline. Hadefulde ytringer, især online, er et ret nyt fænomen, som oftest optræder i forbindelse med debatten om den feministiske diskurs og debatten om indvandring.³⁹

HADEFULDE YTRINGER – DEN LOVGIVNINGSMÆSSIGE RAMME

Straffeloven

Den islandske straffelov indeholder ikke en definition af, hvad der udgør had eller en hade fuld ytring. Artikel 233a blev inkorporeret i straffeloven for at sikre, at den nationale lovgivning overholder konventionen om afskaffelse af alle former for racediskrimination.⁴⁰ I artiklen står der:

Enhver person, der offentligt håner, krænker, taler nedsættende om eller truer en person eller en gruppe personer gennem kommentarer eller andre udtryksformer, fx gennem brug af billeder eller symboler, på grund af nationalitet, hudfarve, race, religion, seksuel orientering eller kønsidentitet, eller der spreder sådanne materialer, kan straffes med bøde eller fængsel i op til to år. [egen oversættelse]

To ændringer er blevet tilføjet til artiklen. I 1996 blev den juridiske beskyttelse udvidet til også at gælde enkeltpersoner og ikke kun grupper. Derudover blev anvendelsesområdet udvidet for at beskytte personer mod diskrimination på grund af deres seksuelle orientering. Den sidste ændring til artiklen blev indført i 2014 og havde to formål: at tilpasse lovgivningen til de kriterier, der er opstillet i tillægsprotokollen til Europarådets konvention om cyberkriminalitet, og at udvide beskyttelsen til også at gælde for den enkeltes kønsidentitet.⁴¹ Denne ændring blev indført for at imødekomme ombudsmandens anbefalinger fra 2009 om beskyttelse af transkønnedes

rettigheder.⁴² Hensigten med ændringen var at tydeliggøre, at spredning af den type materiale, som er beskrevet i artiklen, er et brud på loven, og at en sådan spredning også kan foregå på nettet. Her bliver der specifikt refereret til lukkede onlinegrupper som et eksempel på mulige spredningsfora.

Den første og indtil videre eneste dom for brud på artiklen faldt i 2001 i en sag om lederen af den racistisk motiverede forening "White Iceland". Sagen handlede om nogle kommentarer, der faldt i forbindelse med et avisinterview. På baggrund af foreningens erklærede mål, selve indholdet af kommentarerne, og det at de blev fremsagt og formidlet i det offentlige rum, fandt byretten i Reykjavík, at kommentarerne udgjorde et brud på artikel 233a. Byretten henviste endvidere til artikel 4 i konventionen om afskaffelse af alle former for racediskrimination samt artikel 17 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Sagen blev anket til den islandske højesteret, som fandt, at kommentarerne var udokumenterede generaliseringer, der tog sigte på at hylde hvide mennesker på bekostning af mennesker med en anden etnisk baggrund gennem hånende, krænkende og nedsættende ytringer⁴³. Set i hele interviewets kontekst blev ytringerne bedømt til at være et brud på artikel 233a.

Sidst i november 2016 blev otte personer sigtet for at fremkomme med ytringer i medierne og på nettet, som blev anset for at være et brud på artikel 233a. Alle disse ytringer blev fremsagt i forbindelse med den offentlige debat om undervisning om homoseksualitet til børn i Hafnafjörður Kommune i april 2015. Det var de første sigtelser, der blev rejst med udgangspunkt i lovens beskyttelse af den enkeltes seksuelle orientering.⁴⁴ Sagen satte gang i en debat, som stadig er aktuell, om hvor grænsen går for ytringsfrihed i Island. En af de sigtede, som er direktør for radiostationen Radio Saga, argumenterede for, at sigtelsen udgjorde en trussel mod ytringsfriheden og mediernes

frihed.⁴⁵ Alle sagerne blev afgjort i byretten i april 2017. Resultatet blev, at alle de sigtede blev frifundet, samt at kommentarerne blev vurderet til at udgøre en del af den offentlige debat, som ikke kan begrænses ud fra reglerne i artikel 233a.

Medieloven

Pressefriheden er ikke specifikt beskyttet i den islandske grundlov. Pressen er beskyttet af grundloven ligesom andre private organer, og set i lyset af dens vigtige rolle som vogter af demokratiske værdier gives pressen vide rammer i forhold til ytringsfrihed. De lovgivningsmæssige rammer for medierne er stadfæstet i medieloven.⁴⁶ Da lovforslaget blev fremlagt i parlamentet, var den lovgivningsmæssige ramme for medier, der opererer online, uklar, og retspraksis viste, at det var vigtigt, at den lovgivende myndighed tog fat på dette område. Derfor blev der udfærdiget lovgivning, der ensretter retningslinjerne for alle medietyper, uanset om de er online eller offline.

I henhold til loven er medierne forpligtet til at fremme demokratiske værdier.⁴⁷ Dette er det grundlæggende princip, som forpligtelsen i artikel 27 bygger på. I artiklen, som har overskriften "Forbud mod hadefulde ytringer og opfordring til kriminelle handlinger", står der:

Medierne må ikke tilskynde til strafbare handlinger. Endvidere må de ikke deltage i direkte tilskyndelse til had på baggrund af race, køn, seksuel orientering, religion, nationalitet, kulturel, økonomisk eller social baggrund eller anden social status. [egen oversættelse]

Selv om det engelske ord sex (i betydningen 'det biologiske køn') bruges i den officielle engelske oversættelse af artiklen, refererer den originale islandske version til kynferði, som også kan oversættes til køn (i betydningen

'det socialiserede køn'). Derved beskyttes individets kønsidentitet specifikt af medieloven – i modsætning til straffeloven, som kun beskytter individets biologiske køn. I de bemærkningerne til lovforslaget fremgår det, at med hensyn til brugen af bestemmelsen skal der være en tydelig skelnen mellem, hvad der udgør hadefuld tale, og hvad der udgør kritik, politisk debat, og er udtryk for forskellige holdninger. Endvidere defineres hadefuld tale som "tale, tekst, udtryk, adfærd og/eller holdninger, som kommer til udtryk i tekst, lyd og/eller afbildes på en måde, der tilskynder til vold, fordomme og/eller skadende adfærd mod et individ eller en gruppe, og/eller fornædler, håner, skræmmer og/eller truer en enkeltperson eller en gruppe." Hadefuld tale beskrives også som værende særlig skadelig, når den optræder i audiovisuelle medier, på grund af disse mediers indflydelse og store udbredelse.

Med hensyn til omfanget af bestemmelsen sammenlignet med den islandske straffelovs artikel 233a er der tale om en mere overordnet bestemmelse, der beskriver de berørte mediers forpligtelser og ikke den enkeltes strafferetlige ansvar, som er beskrevet i straffeloven. En sammenligning af de to artikler viser også, at det ikke er sandsynligt, at medieloven vil påvirke sager, der omhandler isolerede hændelser. Der skal snarere være tale om systematisk brug af hadefulde ytringer, der gentages flere gange. Modsat vil reglerne i straffeloven kunne gælde i sager, hvor der er tale om en isoleret hændelse, som det også ses i den meget begrænsede retspraksis.

Denne forskel understreger, at der stilles forskellige krav til forskellige online-platforme inden for den lovgivningsmæssige ramme. En platform, som systematisk spreder eller direkte tilskynder til had på baggrund af køn, er underlagt forskellige krav i henhold til islandsk lovgivning, alt efter om platformen defineres som et medie eller ej i henhold til medieloven. En sådan sag er endnu ikke blevet rejst på baggrund af artiklen.

KVINDEHAD ELLER DEBAT?

Kvindefjendske udtalelser er ikke et nyt fænomen. Fremkomsten af onlinemedier har dog ændret omfanget og udbredelsen af en kvindefjendsk diskurs. Der findes endnu ingen islandsk forskning, som undersøger formen, indholdet eller omfanget af kvindefjendske udtalelser på nettet. Enkelte personer har dog forsøgt at kortlægge området. Mest kendt er den islandske feminist Hildur Lilliendahl, som i 2012 gjorde opmærksom på problemstillingen ved at indsamle kommentarer, der var blevet fremsat i åbne offentlige online-fora såsom i nyhedsmediernes kommentarspor. Fælles for de ytringer og kommentarer, som Lilliendahl indsamlede i et album, hun kaldte "Mænd der hader kvinder", og som hun lagde ud på sin Facebook-side, var de negative holdninger om kvinder, som mænd fremkom med på offentlige og åbne platforme.⁴⁸ Efter at Lilliendahl offentliggjorde albummet, blev hun mål for ondsksfulde ytringer på nettet, og hun modtog mange trusler både online og offline. Hun blev udnævnt til at være Årets Helt af avisen DV's læsere for sin "kamp for ligestilling mellem kønnene i Island og hendes kamp mod, at kvindehad og den krænkende diskurs over for kvinder bliver normaliseret."⁴⁹ På hendes egen hjemmeside har hun sidenhen rejst spørgsmålet om, hvorvidt hendes offentlige kamp har kostet hende for meget på det personlige plan.

Et andet eksempel understreger manglen på tværgående tiltag inden for den lovgivningsmæssige ramme – nemlig at der stadig ikke i 2017 findes en anti-diskriminationslovgivning. I starten af 2016 offentliggjorde en ung, kvindelig politiker med tyrkisk baggrund, Sema Erla Serdar, på sin Facebook-side en række kommentarer og udsagn, som andre havde postet om hende på nettet.⁵⁰ Mange var chokeret over indholdet, og medierne beskrev disse kommentarer som ondsksfulde angreb på en politiker, der havde blandet sig i den offentlige debat om mangfoldighed og ligestilling. På sin blog, som

optræder på et onlinemedie, diskuterer Serdar ofte disse emner, og hun har flere gange offentliggjort kommentarer, som andre har skrevet om hende.⁵¹ Ud fra indholdet fremgår det tydeligt, at hendes etniske baggrund spiller en vigtig rolle i kommentarerne, og dette rejser spørgsmålet om manglen på tværgående tiltag. Serdar er stadig politisk aktiv og har for nylig grundlagt en forening, der har til formål at hjælpe flygtninge i Island.

AFSLUTTENDE BEMÆRKNINGER

Der er flere tegn på, at had og kvindefjendsk tale på nettet er en udbredt problemstilling i Island. Kvinder ydes ikke den samme beskyttelse under straffeloven som gruppe, der specifikt chikaneres på baggrund af deres køn. Dette forhold udstiller en forskel i loven, idet køn er specifikt nævnt som en faktor, der skal tages hensyn til i de restriktioner, medierne er underlagt, herunder også onlinemedier, hvorimod enkeltpersoner ikke er underlagt de samme restriktioner, selv om de bruger medierne som platform til at sprede hadefulde ytringer baseret på køn eller kvindehad. Sociale medier er ikke defineret som medier i medielovgivningen, og selv om de var, ville spørgsmål vedrørende jurisdiktion spænde ben for brug af national lovgivning over for de store tværnationale spillere, som flere sociale medieplatforme efterhånden har udviklet sig til. Dette er en problemstilling, der rækker langt ud over Islands, og endda Nordens, grænser, og som der fortsat er brug for, at der tages hånd om.



BIDRAGSYDERE

María Bjarnadóttir (ISL) er ph.d.-studerende i jura ved Sussex University. Hendes afhandling bygger på hendes erfaringer fra islands centralforvaltning, hvor hun blandt andet har beskæftiget sig med menneskerettigheder, databeskyttelse og telekommunikation. I hendes forskning undersøger hun hvilken effekt jurisdiktion har for håndhævelse af national lovgivning i den digitale sfære med et særligt fokus på staternes menneskeretlige forpligtelser. María er desuden tilknyttet det Islandske Center for Menneskerettigheder som ekstern ekspert.

Rasmus Burkal (DK) er journalist, cand.comm. og ph.d.-fellow ved Institut for Kommunikation og Humanistisk Videnskab på Roskilde Universitet. Han forsker i medier og politisk kommunikation og har blandt andet skrevet om danskernes brug af nyhedsmedier, etik og troværdighed, valgkampe i medierne, den offentlige debat i medierne og offentlige myndigheders kommunikation og kampagner.

Moa Bladini (SE) är lektor i straffrätt vid juridiska institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskningsområden är straff- och straffprocessrätt. Moa har under hösten 2016-våren 2017 författat rapporten "Hat och hot på nätet - en kartläggning av den rättsliga regleringen i Norden" på uppdrag av NIKK och Nordiska Ministerrådet. Rapporten publicerades i juni 2017.

Vibeke Borberg (DK) er ph.d. i informationsret og docent i medieret ved Danmarks Medie- og Journalisthøjskole. Her forsker hun i retslige og etiske emner af relevans for grænserne for mediefriheden. Hun er chef for skolens afdeling for Forskning og Viden, som omfatter forskningsafdelingen, bibliotekerne og intern og ekstern formidling af ny viden af betydning for skolens uddannelser og medie- og kommunikationsbranchen.

Cora Alexa Døving (N) er seniorforsker ved Senter for Studier av Holocaust og livssynsminoriteter. Hennes forskningsfelt er majoritets-minoritetsrelasjoner i samtiden. Hun har publisert ulike studier av migrasjon, integreringsprosesser, islam i Europa, islamofobi, antisemittisme og rasisme.

Siri Gaunt, (SE) är medievetares och arbetar som projektledare och kommunikationsanalytiker på Kantar Sifo.

Jennie Bacchus Hertzman (SE) är sociolog, med en bakgrund inom folkhälsovetenskaplig forskning, vid Stockholms universitet och arbetar idag som projektledare och analytiker, på Kantar Sifo.

Taran Knudstad (N) er antropolog med lang erfaring fra integrerings- og likestillingsarbeid. Hun var med på å opprette og utvikle ombudets arbeid med kjønnsbasert vold og startet ombudets arbeid med kjønnsbasert digital vold. Hun har også en sentral rolle i ombudets arbeid med hatefulle ytringer og hatkriminalitet.

Amna Veledar (N) er jurist med lang menneskerettslig erfaring fra inn- og utlandet. Hun var med på å utvikle LDOs arbeid med hatkriminalitet og hatefulle ytringer fra starten av, og har vært med på å opprette det nordiske nettverket mot hatefulle ytringer og sexisme.

Lumi Zuleta (DK) er cand.mag. og analytiker ved Institut for Menneskerettigheder. Her udarbejder hun analyser om køn og ligestilling. Lumi er forfatter til instituttets rapport om hadefulde ytringer i den offentlige debat online, som blev publiceret i februar 2017. Hun er desuden medinitiativtager til det nordiske netværk mod sexismen og hadefulde ytringer og har redigeret denne antologi.

Institut for Menneskerettigheder (DK) er Danmarks Nationale Menneskerettighedsinstitution. Instituttet har også til opgave at være nationalt ligebehandlingsorgan i forhold til race og etnisk oprindelse og i forhold til køn. Instituttet har desuden en særlig rolle på handicapområdet til at fremme og overvåge gennemførelsen af FN's Konvention om Rettigheder for Personer med Handicap. Instituttet rådgiver regering, Folketing, ministerier og myndigheder om menneskerettigheder og udarbejder analyser om eksempelvis hadfuld tale, ligeløn, hadforbrydelser mm.

Det Islandske Center for Menneskerettigheder (ISL) arbejder for at fremme menneskerettigheder ved at indsamle information om og øge bevidstheden om menneskerettighedsspørgsmål i Island og i udlandet. Centret arbejder for at gøre oplysninger om menneskerettigheder tilgængelige for offentligheden gennem konferencer og seminarer om menneskerettighedsspørgsmål og gennem undervisning i menneskerettigheder. Centret afrapporterer desuden til internationale organer om den menneskeretlige situation i Island og afgiver hørings svar på lovforslag.

Ligestillings- og diskrimineringsombudet, (NO) har til hovedopgave at fremme ligestilling og bekæmpe diskrimination på grund af køn, etnicitet, religion, handicap, seksuel orientering, kønsidentitet, kønsudtryk og alder. Ombudet yder rådgivning og klagebehandling i sager om diskrimination. Ombudet har til ansvar at sikre, at norsk ret er i overensstemmelse med FN's kvindekonvention (CEDAW), FN's racediskriminationskonvention (CERD) og FN's konvention om rettigheder for personer med handicap (CRPD).



LITTERATUROVERSIGT

OM OVERSIGTEN	54
DANMARK	55
Titel: Hedefulde ytringer i den offentlige online debat	55
Titel: Hadforbrydelser – Rigspolitiets årsrapport vedrørende hadforbrydelser 2015 (juni 2016)	56
Titel: Anonyme uredigerede debatindlæg – skal ingen bære ansvaret?	56
Titel: Kortlægning af hadforbrydelser i Danmark – en undersøgelse af befolkningens oplevede hadforbrydelser (2015)	57
Titel: Agency and civic involvement in news production via Facebook commentary	58
Titel: Hate speech – fra hadetale til hadesyn	58
Titel: Ytringsfriheden til forhandling – ytringsfrihedens betingelser og udfordringer i det 21. århundrede	59
FINLAND	60
Titel: Exposure to Online Hate among Young Social Media Users	60
ISLAND	61
Titel: Hate speech – overview of existing legislation – suggestions for the future	61

NORGE	62
Titel: Silenced by hate? Hate speech as a social boundary to free speech	62
Titel: Anmeldt hatkriminalitet i Oslo 2016	63
Titel: Erfaringer med digitale krenkelser i Norge	64
Titel: Regjeringens strategi mot hatefulle ytringer 2016-2020 (2016)	64
Titel: Ytringsfrihetens grenser – sosiale normer og politisk toleranse	65
Titel: Hatytringer – resultater fra en studie av funksjonshemmedes erfaringer	66
Titel: Hatefulle ytringer. Delrapport 1: Forskning på art og omfang (Rapport 2016:14)	66
Titel: Hatefulle ytringer. Delrapport 2: Forskning på hat og diskriminering (Rapport 2016:15)	67
Titel: Hatefulle ytringer. Delrapport 3: Grenseoppgangen mellom ytringsfrihet og strafferettslig vern mot hatefulle ytringer (2016:16)	68
Titel: Hatytringer og hatkriminalitet	68
Titel: Meningers mot – netthat og ytringsfrihet i Norge	69
Titel: Ytringsskader, sårbarhet og sosial "skamming" – journalisters erfaringer med hatytringer i norsk offentlighet	70
Titel: "Uten sosiale medier hadde jeg ikke hatt den stemmen jeg har i dag" – kvinners meningsytring i den digitale offentlighetens kultur	70
Titel: Hatprat	71

SVERIGE	72
Titel: Hat och hot på nätet – en kartläggning av den rättsliga regleringen i Norden från ett jämställdhetsperspektiv	72
Titel: Hatbrott med främlingsfientliga och rasistiska motiv – en kunskapsöversikt	73
Titel: Hot mot kvinnliga opinionsbildare. Tidningsutgivarna.	73
Titel: Samlat grepp mot rasism och hatbrott. Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott	74
Titel: Hatbrott 2015 – statistik över polisanmälningar med identifierade hatbrottsmotiv och självrapporterad utsatthet för hatbrott	75
Titel: Online Hate Crime – Social Norms and the Legal System	75
Titel: Internetpublicering och sociala medier – en juridisk vägledning	76
Titel: Polisanmälda hot och kränkningar mot enskilda personer via internet	76
Titel: Hot och våld – om utsatthet i yrkesgrupper som är viktiga i det demokratiska samhället	77
Titel: "Näthat är normalt" – en kvalitativ intervjustudie om unga kvinnors erfarenheter av näthat	78
Titel: "Jag hatar också feministfittorna" – en rättssociologisk studie om näthat mot kvinnor med ett feministiskt engagemang	78
Titel: Näthat – rättigheter och möjligheter	79
Titel: Nätkränkningar – en studie av svenska ungdomars normer och beteenden	80
Titel: Näthat, gammalt kvinnohat på en ny arena? En kvalitativ innehållsanalys av näthat mot kvinnor ur ett feministiskt perspektiv	80

NORDISKE UDGIVELSER	81
Titel: Nordic Voices on Freedom of Expression	81
Titel: Online Violence Against Women in the Nordic Countries	81
Titel: Hets och hat online – hur journalistiken och yttrandefriheten utmanas i Norden	82
Titel: Hadytringer og sexisme i Norden – opsamlingsnotat vedrørende Nordisk Ministerråds seminar om hadytringer og sexisme 2.-3. november 2015	83
NOTER	84



OM OVERSIGTEN

Denne litteraturoversigt samler nordiske udgivelser, der belyser problematikken om hadefulde ytringer fra forskellige faglige vinkler. Oversigten spænder fra samfundsfaglige forskningsrapporter, analyser og antologier til debatbøger og statistik. Derudover har vi også medtaget undersøgelser og officielle dokumenter såsom rapporter fra politimyndigheder samt handlingsplaner fra de nordiske regeringer. Vi håber, at oversigten giver et nemt og overskueligt overblik, der forhåbentligt kan være et nyttigt redskab og kærkomment bidrag til fælles vidensindsamling og erfaringsudveksling på tværs af de nordiske lande, så vi bliver bedre til at forstå – og forebygge – den hadefulde tale i onlinedebatten.

NØGLEORD

For at gøre det så let for læseren som muligt at danne sig et overblik over indholdet i de forskellige udgivelser har vi til lejligheden udvalgt ni tematiske nøgleord, der er markeret med tegnet # (hashtag).

**#diskrimination #hadretorik #internetkultur #jura #kvalitative data
#kvantitative data #køn (genus) #medieansvar #tiltag #ytringsfrihed**

Nøgleordene er ment som en hjælp til læseren, så udgivelsernes faglige vinkel og hovedtemaer er hurtige at identificere. De er først og fremmest tænkt som overskrifter og derfor ikke nødvendigvis dækkende for det samlede indhold i de specifikke udgivelser.

Oversigten er inddelt landevis og kronologisk efter udgivelsesår.



DANMARK

TITEL: HADEFULDE YTRINGER I DEN OFFENTLIGE ONLINE DEBAT

Forfatter/udgiver: Lumi Zuleta og Rasmus Burkal, Institut for Menneskerettigheder, 2017.

Temaer: #diskrimination #hadretorik #internetkultur #jura #kvantitative data #køn (genus) #medieansvar #ytringsfrihed

Resumé: I 2016 kortlagde Institut for Menneskerettigheder omfanget og grovheden af hadefulde ytringer i forbindelse med nyhedsformidling og debat på nettet. Kortlægningen består af data fra 2996 kommentarer på DR Nyheders og TV 2 Nyhedernes Facebook-sider samt en analyse af tendenser og mønstre i omfanget og karakteren af de hadefulde kommentarer. Kortlægningen indeholder desuden en spørgeskemaundersøgelse, der belyser danske Facebook-brugeres oplevelse af tonen i debatterne.

Sprog: Dansk og engelsk

Udgivelse: https://menneskeret.dk/sites/menneskeret.dk/files/media/dokumenter/udgivelser/ligebehandling_2017/rapport_hadefulde_ytringer_online_2017.pdf

**TITEL: HADFORBRYDELSE – RIGSPOLITIETS ÅRSRAPPORT
VEDRØRENDE HADFORBRYDELSE 2015 (JUNI 2016)**

Forfatter/udgiver: Rigspolitiet, Nationalt Forebyggelsescenter (NFC), 2016.

Temaer: #jura #kvantitative data

Resumé: I 2015 registrerede Rigspolitiet 198 sager, der kunne karakteriseres som hadforbrydelser. Efter en nærmere undersøgelse af sagerne vurderede politiet, at omkring hver femte hadforbrydelse fandt sted på sociale medier – særligt Facebook – og bestod primært af hadefulde ytringer og trusler. Rigspolitiet har efterfølgende rejst sigtelse i 42 ud af de 198 sager.

Sprog: Dansk

Udgivelse: https://www.politi.dk/NR/rdonlyres/C452577B-1EFE-4C73-8207-62B05E3E783E/0/%C3%85rsrapport_hadforbrydelser_2015.pdf

TITEL: ANONYME UREDIGEREDE DEBATINDLÆG – SKAL INGEN BÆRE ANSVARET?

Forfatter/udgiver: Trine Baumbach, 2016.

Temaer: #jura #medieansvar #ytringsfrihed

Resumé: I denne videnskabelige artikel fra 2016 foretager docent Trine Baumbach en juridisk analyse af, om den danske medieansvarslov gør det muligt at placere et retsligt ansvar hos danske medier, der har et åbent debatmiljø på deres digitale sider. Baumbach konkluderer, at medieansvarsloven ikke gør medierne retsligt ansvarlige, selv om indlæggene er ulovlige, hvis de er skrevet af en anonym forfatter, og hvis medierne ikke har redigeret i indlæggene.

Sprog: Dansk

Udgivelse: Link eksisterer ikke. Artiklen kan findes i bogen "Ikke kun retsfilosofi: festskrift til Sten Schaumburg-Müller" (s. 57-72). Nis Jul Clausen (red.); Jørgen Dalberg-Larsen (red.); Bent Ole Gram Mortensen (red.); Hans Viggo Godsk Pedersen (red.). Djøf/Danmarks Jurist- og Økonomforbund, 2016. S. 57-72.

TITEL: KORTLÆGNING AF HADFORBRYDELSER I DANMARK – EN UNDERSØGELSE AF BEFOLKNINGENS OPLEVEDE HADFORBRYDELSER (2015)

Forfatter/udgiver: COWI, 2015.

Temaer: #hadretorik #jura #kvantitative data

Resumé: Rapporten består af en systematisk kortlægning af omfanget af oplevede og faktiske hadforbrydelser i 2015. Den beskriver blandt andet kendetegn hos både ofre og gerningspersoner samt motiver, forebyggende tiltag og problemstillinger i forbindelse med anmeldelse og retsforfølgelse af hadforbrydelser. Rapporten gennemgår desuden 67 domme om hadefulde ytringer, der blev afsagt i perioden 2000-2014. Langt størstedelen af dommene handler om ytringer, der er fremsagt på internettet.

Sprog: Dansk

Udgivelse: <http://uim.dk/publikationer/kortlaegning-af-hadforbrydelser-i-danmark>

TITEL: AGENCY AND CIVIC INVOLVEMENT IN NEWS PRODUCTION VIA FACEBOOK COMMENTARY

Forfatter/udgiver: Jannie Møller Hartley og Mads Kæmgaard Eberholst, Roskilde University, Centre of Power, Media and Communication, 2014.

Temaer: #internetkultur #kvantitative data #medieansvar

Resumé: I undersøgelsen analyserer forskerne 149 Facebook-opslag og 3800 kommentarer fra de danske netmedier eb.dk, bt.dk, politiken.dk, jp.dk, dr.dk og tv2.dk. Opslagene blev indsamlet i løbet af en enkelt uge i 2012, og ifølge undersøgelsen blev størstedelen, nemlig 73 procent af alle kommentarerne, skrevet i en neutral tone. Hver femte kommentar derimod, nemlig 21 procent, var skrevet i en grim og nedladende tone rettet mod enkeltpersoner eller mod netmedierne selv.

Sprog: Engelsk

Udgivelse: [http://forskning.ruc.dk/site/da/publications/agency-and-civic-involvement-in-news-production-via-facebook-commentary\(ab02f110-ea17-4953-a9cd-bb16248eb3d4\).html](http://forskning.ruc.dk/site/da/publications/agency-and-civic-involvement-in-news-production-via-facebook-commentary(ab02f110-ea17-4953-a9cd-bb16248eb3d4).html)

TITEL: HATE SPEECH – FRA HADETALE TIL HADESYN

Forfatter/udgiver: Redigeret af Rune Engelbreth Larsen, Jens Lohmann og Klaus Slavensky, Informations Forlag, 2013.

Temaer: #diskrimination #hadretorik #ytringsfrihed

Resumé: Antologien "Hate speech – fra hadetale til hadesynd" sætter fokus på hadefuldt tale rettet mod blandt andet seksuelle, religiøse eller etniske

minoriteter. Antologien består af en række essays, der er skrevet af forfattere, politikere og akademikere, og som handler om hadtale, ytringsfrihed, demokrati og menneskerettigheder.

Sprog: Dansk

Udgivelse: <https://butik.information.dk/products/hate-speech>

TITEL: YTRINGSFRIHEDEN TIL FORHANDLING – YTRINGSFRIHEDENS BETINGELSER OG UDFORDRINGER I DET 21. ÅRHUNDREDE

Forfatter/udgiver: Ejvind Hansen (red.), Hans Reitzels Forlag, 2013.

Temaer: #hadretorik #medieansvar #ytringsfrihed

Resumé: I denne debatbog sætter redaktør Ejvind Hansen sig for at ruske op i diskussionen om ytringsfriheden. For hvilken rolle spiller ytringsfriheden i dag, og er den hellig og ubegrænset? Nej, lyder konklusionen – der vil altid være grænser for ytringsfriheden.

Sprog: Dansk

Udgivelse: <http://hansreitzel.dk/Kommunikation/Ytringsfriheden-til-forhandling/9788741258119>



FINLAND

TITEL: EXPOSURE TO ONLINE HATE AMONG YOUNG SOCIAL MEDIA USERS

Forfatter/udgiver: Oksanen, Atte; Hawdon, James; Holkeri, Emma; Näsi, Matti; Räsänen, Pekka. 2014. "Exposure to Online Hate among Young Social Media Users" in M. Nicole Warehime (ed.): *Soul of Society: A Focus on the Lives of Children & Youth (Sociological Studies of Children and Youth, Volume 18)*. Emerald Group Publishing Limited, pp. 253-273.

Temaer: #hadretorik #internetkultur #kvantitative data

Resumé: I denne finske undersøgelse afdækker forfatterne, hvor ofte unge mellem 15 og 18 år støder på hadefuldt indhold, når de bruger de sociale medier, samt hvor mange der er blevet offer for hadefuldt indhold. Ifølge undersøgelsen er der en sammenhæng mellem hadefulde tale, familiemønstre, online aktivitet og udsættelse for 'offline' had.

Sprog: Engelsk

Udgivelse: https://www.researchgate.net/publication/266392546_Exposure_to_Online_Hate_among_Young_Social_Media_Users



ISLAND

TITEL: HATE SPEECH – OVERVIEW OF EXISTING LEGISLATION – SUGGESTIONS FOR THE FUTURE

Forfatter/udgiver: Jóna Aðalheiður Pálmadóttir og Iuliana Kalenikova, Icelandic Human Rights Centre, 2014.

Temaer: #internetkultur #jura #ytringsfrihed

Resumé: Denne islandske udgivelse giver et overblik over den aktuelle situation i Island og landets lovgivning omkring hadtale. Derudover giver den også et overblik over international lovgivning på området samt eksempler på internationale tiltag såsom opmærksomhed på og uddannelse i diversitet, der skal medvirke til at bekæmpe hadefuld tale. Udgivelsen slutter af med at diskutere dilemmaet omkring beskyttelsen af ytringsfriheden og et eventuelt forbud mod hadefuld tale, samt hvorvidt der er behov for lovrevisioner og offentlig indgriben i Island.

Sprog: Islandsk

Udgivelse: <http://www.humanrights.is/en/moya/news/hatespeech-overview-of-existing-legislation-suggestions-for-the-future->



NORGE

TITEL: SILENCED BY HATE? HATE SPEECH AS A SOCIAL BOUNDARY TO FREE SPEECH

Forfatter/udgiver: Audun Fladmoe og Marjan Nadim, 2017.

Temaer: #hadretorik #internetkultur #køn (genus) #ytringsfrihed

Resumé: Artiklen "Silenced by hate" diskuterer hadefuld tale og fremstiller en hypotese om, at tonen i debatten kan have negativ indvirkning på demokratiet. Artiklen undersøger også konsekvenserne af, at særligt kvinder og etniske minoriteter vælger at forholde sig tavse i debatten på grund af den hadefulde tale.

Sprog: Engelsk

Udgivelse: <https://press.nordicopenaccess.no/index.php/noasp/catalog/view/16/56/182-1>

TITEL: ANMELDT HATKRIMINALITET I OSLO 2016

Forfatter/udgiver: Oslo Politidistrikt, 2017.

Temaer: #jura #kvantitative data #tiltag

Resumé: Denne rapport fra politiet i Oslo gennemgår statistik over hadforbrydelser, der er anmeldt i Oslo politidistrikt i 2016. Eftersom rapporten kun omhandler hadforbrydelser, der rent faktisk er blevet anmeldt til politiet, er det sandsynligt, at antallet af hadforbrydelser i realiteten er større. Derfor har Oslo politidistrikt en målsætning om at øge antallet af personer, der rent faktisk anmelder hadforbrydelser. Derudover har politiet etableret en særlig indsatsgruppe, der håndterer og efterforsker alle typer af hadforbrydelsessager i politidistriktet.

Sprog: Norsk

Udgivelse: <https://www.politi.no/globalassets/dokumenter/oslo/rapporter/anmeldt-hatkriminalitet-oslo/anmeldt-hatkriminalitet-i-oslo-2016-pdf>

Bemærkning: Tidligere årsrapporter kan findes hos politiet i Oslo.

2015: <https://www.politi.no/globalassets/dokumenter/oslo/rapporter/anmeldt-hatkriminalitet-oslo/hatkriminalitet---gjennomgang-av-anmeldelser-i-oslo-2015-mars-2016.pdf>

2010-2014: <https://www.politi.no/globalassets/dokumenter/01-rapporter-statistikk-og-analyse/anmeldelser-hatkriminalitet/anmeldelser-med-hatmotiv-2010-2014.pdf>

Via søgefunktion: <https://www.politi.no/sok/?SearchText=Anmeldt+hatkriminalitet+i+Oslo+&p=2>

TITEL: ERFARINGER MED DIGITALE KRÆNKELSER I NORGE

Forfatter/udgiver: Helga Eggebø, Lindis Sloan och Mari Helenedatter Aarbakke, KUN, 2016.

Temaer: #hadretorik #internetkultur #kvalitative data

Resumé: Rapporten er en del af projektet "Stop Gender-based Cyber Violence", hvis formål er at skabe større viden om digitale krænkelse samt udvikle forslag til politiske tiltag, der kan adressere problemet. Med udgangspunkt i 18 interviews undersøger rapporten, hvordan almindelige mennesker oplever og reagerer på digitale krænkelse.

Sprog: Norsk

Udgivelse: http://www.kun.no/uploads/7/2/2/3/72237499/digitale_krenkelser.pdf

TITEL: REGJERINGENS STRATEGI MOT HATEFULLE YTRINGER 2016-2020 (2016)

Forfatter/udgiver: Regeringen i Norge, 2016.

Temaer: #jura #køn (genus) #tiltag #ytringsfrihed

Resumé: I 2016 lancerede den norske regering landets første strategi for en indsats mod hadefulde ytringer. Strategien indeholder blandt andet tiltag, der er tiltænkt politiets indsats, en øget forskningsindsats samt fokus på undervisning i hadefuld tale. Derudover indeholder strategien også specifikke tiltag rettet mod børn og unge samt tiltag, der fokuserer på arbejdsmarkedet og den norske mediebranche.

Sprog: Norsk

Udgivelse: https://www.regjeringen.no/contentassets/72293ca5195642249029bf6905ff08be/hatefulleytringer_uu.pdf

TITEL: YTRINGSFRIHETENS GRENSER – SOSIALE NORMER OG POLITISK TOLERANSE

Forfatter/udgiver: Fritt Ord, Institutt for samfunnsforskning, 2016.

Temaer: #hadretorik #jura #medieansvar #ytringsfrihed

Resumé: Diskussjoner om ytringsfrihed handler ofte om, hvorvidt de grænser, loven sætter, er passende, og om de etiske grænser, der kan eller bør trækkes inden for juraens grænser. De juridiske grænser for ytringsfriheden befinder sig ofte i spændingsfeltet mellem retten til at ytre sig frit og retten til beskyttelse mod hadytringer og forfølgelse på grund af for eksempel religion eller etnicitet. Det er netop dette spændingsfelt, der er temaet for denne rapport fra Norge.

Sprog: Norsk

Udgivelse: http://www.frittord.no/images/uploads/files/Ytringsfrihetens_grenser_ISF_Fritt_Ord.pdf

TITEL: HATYTRINGER – RESULTATER FRA EN STUDIE AV FUNKSJONSHEMMEDES ERFARINGER

Forfatter/udgiver: Terje Olsen, Janikke Solstad Vedeler, John Eriksen og Kurt Elvegård, Nordlandsforskning, 2016.

Temaer: #hadretorik #kvantitative data

Resumé: Rapporten omhandler resultater fra et empirisk studie af hadefulde ytringer, der er rettet mod personer med nedsat funktionsevne. Studiet belyser, hvor hadet sker, hvilke konsekvenser hadefulde ytringer har for dem, der rammes, og i hvilken grad hadefulde ytringer optræder i kombination med andre former for diskrimination. Afslutningsvis drøftes det, hvordan hadefulde ytringer kan håndteres og forebygges.

Sprog: Norsk

Udgivelse: <http://www.nordlandsforskning.no/publikasjoner/hatytringer-resultater-fra-en-studie-av-funksjonshemmedes-erfaringer-article3451-152.html>

TITEL: HATEFULLE YTRINGER. DELRAPPORT 1: FORSKNING PÅ ART OG OMFANG (RAPPORT 2016:14)

Forfatter/udgiver: Marjan Nadim og Audun Fladmoe, Institutt for samfunnsforskning, 2016.

Temaer: #diskrimination #kvantitative data #køn (genus)

Resumé: Denne rapport fra 2016 er den første ud af tre rapporter fra Institutt for samfunnsforskning, der beskriver forskellige aspekter af hadefuld tale i Norge. Delrapport 1 gennemgår og vurderer eksisterende forskning, der belyser omfanget af hadefulde ytringer på internettet, og den beskriver særligt

udsatte grupper. Rapporten forsøger desuden at beskrive de personer, der står bag de hadefulde ytringer, og deres motivation for at skrive, som de gør.

Sprog: Norsk/engelsk

Udgivelse: http://79.125.117.151/content/download/112012/1976952/file/Rapport_14_16_HatYtr_Del1_endelig.pdf

TITEL: HATEFULLE YTRINGER. DELRAPPORT 2: FORSKNING PÅ HAT OG DISKRIMINERING (RAPPORT 2016:15)

Forfatter/udgiver: Helga Eggebø og Elisabeth Stubberud, Institutt for samfunnsforskning, 2016.

Temaer: #hadretorik #internetkultur

Resumé: Delrapport 2 er baseret på tilgængelig forskningslitteratur om hadefulde ytringer og hadkriminalitet, og den gennemgår forskning, der belyser sammenhængen mellem hadefulde ytringer og diskrimination, mobning og vold. Derudover kortlægger rapporten den forskning, der beskriver de konsekvenser, som hadefulde ytringer har for udsatte grupper samt samfundet som helhed.

Sprog: Norsk/engelsk

Udgivelse: http://79.125.117.151/content/download/112014/1977056/file/Rapport_15_16_HatYtr_Del2_endelig.pdf

TITEL: HATEFULLE YTRINGER. DELRAPPORT 3: GRENSEOPPGANGEN MELLOM YTRINGSFRIHET OG STRAFFERETTSLIG VERN MOT HATEFULLE YTRINGER (2016:16)

Forfatter/udgiver: Jon Wessel-Aas, Audun Fladmoe og Marjan Nadim, Institutt for samfunnsforskning, 2016.

Temaer: #hadretorik #jura #medieansvar #ytringsfrihed

Resumé: Delrapport 3 er en juridisk kortlægning af Norges aktuelle strafferetlige værn mod hadefulde ytringer, og den identificerer blandt andet de grupper, der er beskyttet af lovgivningen.

Sprog: Norsk/engelsk

Udgivelse: http://79.125.117.151/content/download/112013/1977004/file/Rapport_16_16_HatYtr_Del3_endelig.pdf

TITEL: HATYTRINGER OG HATKRIMINALITET

Forfatter/udgiver: Ligestillings- og diskrimineringsombudet, 2015.

Temaer: #diskrimination #hadretorik #internetkultur #køn (genus) #tiltag #ytringsfrihed

Resumé: I 2015 satte Norges Ligestillings- og diskrimineringsombudet sig for at undersøge hadytringer og hadkriminalitet i Norge samt de udfordringer og mangler, der var at finde i myndighedernes arbejde. Undersøgelsen bygger på forskning, erfaringer fra civilsamfundet, Ligestillings- og diskrimineringsombudets eget vejledningsarbejde samt dialog og samarbejde med centrale fagmiljøer, og den bidrager med anbefalinger til, hvordan

regeringen bør forebygge og bekæmpe udbredelsen af hadefulde ytringer og hadforbrydelser. Af anbefalinger kan blandt andet nævnes kampagnearbejde, vidensopbygning samt en integration af læring om digital adfærd og hadefuldt tale på nettet i skoleundervisning og på læreruddannelsen.

Sprog: Norsk/engelsk

Udgivelse: Norsk: http://www.ldo.no/globalassets/03_nyheter-og-fag/publikasjoner/hatytringer_og_hatkriminalitet_rapport.pdf

Engelsk: http://www.ldo.no/globalassets/03_nyheter-og-fag/publikasjoner/hate-speech-and-hate-crime.pdf

TITEL: MENINGERS MOT – NETTHAT OG YTRINGSFRIHET I NORGE

Forfatter/udgiver: Aina Landsverk Hagen, Cappelen Damm, 2015.

Temaer: #hadretorik #internetkultur #kvantitative data #køn (genus) #medieansvar

Resumé: Ifølge bogen "Meningers mot – netthat og ytringsfrihet i Norge" oplever næsten halvdelen af alle norske journalister og redaktører at blive udsat for krænkelser, seksuel chikane, trusler eller hetz. Det er især kvinder – og særligt yngre kvinder – der står for skud. Konsekvenserne er til at føle på, for hadet påvirker de fleste kvindelige journalister og redaktørers adfærd i en negativ retning.

Sprog: Norsk

Udgivelse: https://www.cappelendamm.no/_meningers-mot---netthat-og-ytringsfrihet-i-norge-aina-landsverk-hagen-9788202479763

TITEL: YTRINGSSKADER, SÅRBARHET OG SOSIAL "SKAMMING" – JOURNALISTERS ERFARINGER MED HATYTRINGER I NORSK OFFENTLIGHET

Forfatter/udgiver: Arbeidsforskningsinstituttet og Høgskolen i Oslo og Akershus, 2015.

Temaer: #hadretorik #køn (genus)

Resumé: Med udgangspunkt i køn undersøger denne videnskabelige artikel omfanget af journalister og redaktører, der udsættes for hadefuld tale. Artiklen beskriver desuden, hvordan ofrene oplever og reagerer på hadet.

Sprog: Norsk

Udgivelse: <https://oda.hioa.no/nb/ytringsskader-sarbarhet-og-sosial-skamming-journalisters-erfaringer-med-hatytringer-i-norsk-offentlighet/asset/dspace:9570/1285907.pdf>

TITEL: "UTEN SOSIALE MEDIER HADDE JEG IKKE HATT DEN STEMMEN JEG HAR I DAG" – KVINNERS MENINGSYTRING I DEN DIGITALE OFFENTLIGHETENS KULTUR

Forfatter/udgiver: Hedda Fannemel Espeli, University of Oslo, 2014.

Temaer: #hadretorik #internetkultur #køn (genus)

Resumé: Specialeafhandlingen tager udgangspunkt i denne problemstilling: Hvilke betingelser opstiller den digitale offentlighetskultur for kvinders ytringer? Gennem 10 interviews med centrale kvindelige meningsdannere forsøger afhandlingen at komme tættere på at besvare spørgsmålet.

Sprog: Norsk

Udgivelse: <https://www.duo.uio.no/handle/10852/41386?show=full>

TITEL: HATPRAT

Forfatter/udgiver: Anne Birgitta Nilsen, Cappelen Damm, 2014.

Temaer: #diskrimination #hadretorik #internetkultur #køn (genus)

Resumé: Bogen "Hatprat" fra 2014 giver indsigt i og viden om, hvad hadefulde tale er. Bogen beskriver, hvordan hadefulde ytringer påvirker menneskers værd i en negativ retning, og hvordan hadtalen derfor også har en ødelæggende effekt på ofrenes værdighed.

Sprog: Norsk

Udgivelse: https://www.cappelendamm.no/_hatprat-anne-birgitta-nilsen-9788202453602



SVERIGE

TITEL: HAT OCH HOT PÅ NÄTET – EN KARTLÄGGNING AV DEN RÄTTSLIGA REGLERINGEN I NORDEN FRÅN ETT JÄMSTÄLLDHETSPERSPEKTIV

Forfatter/udgiver: Moa Bladini, Nordisk information för kunskap om kön (NIKK), 2017.

Temaer: #internetkultur #jura #køn (genus)#medieansvar #ytringsfrihed

Resumé: Denne svenske rapport kortlægger den retslige regulering af hadefuldt tale, trusler og anden chikanøs adfærd i Norden. Rapporten indtager et kønsligt perspektiv, og den undersøger, om hadefuldt tale på nettet er reguleret på en sådan måde, at mænd og kvinder har lige muligheder for at retsforfølge krænkende adfærd og rejse et erstatningssøgsmål. Derudover indeholder rapporten også en opgørelse over den nuværende centrale forskning i Norden omkring online had.

Sprog: Svensk

Udgivelse: <http://www.nikk.no/wp-content/uploads/Hat-och-hot-p%C3%A5-n%C3%A4tet.pdf>

TITEL: HATBROTT MED FRÄMLINGSFIENTLIGA OCH RASISTISKA MOTIV – EN KUNSKAPSÖVERSIKT

Forfatter/udgiver: Berit Wigerfelt og Anders Wigerfelt, Delmi Rapport, 2017.

Temaer: #diskrimination #jura

Resumé: Forfatterne bag denne nye rapport har sammenfattet svensk og international forskning om hadforbrydelser. Fokus ligger primært på racistiske og fremmedfjendtlige hadforbrydelser – først og fremmest afrofbiske, antiroma, antisemitiske og islamofobiske hadforbrydelser. Rapporten peger også på, hvilke huller der er i den tilgængelige viden, og den diskuterer mulige policy-anbefalinger til politiet, retsvæsenet, politikere og myndigheder.

Sprog: Svensk

Udgivelse: <http://www.delmi.se/publikationer-seminarier#!/hatbrott-med-framlingsfientliga-och-rasistiska-motiv-kunskapsoversikt-20172>

TITEL: HOT MOT KVINNLIGA OPINIONSILDARE. TIDNINGSGIVARNA.

Forfatter/udgiver: Thea Eriksson Almgren, Mikaela Ekblad og Toivo Sjören, Kantar Sifo 2017.

Temaer: #hadretorik #kvantitative data #køn (genus)

Resumé: Ved hjælp af en online spørgeskemaundersøgelse er kvindelige opinionsdannere, kommentatorer og debattører blevet spurgt om forholdet mellem deres arbejde og mængden af chikane og trusler, som de har været udsat for i løbet af 12 måneder. Spørgeskemaet spørger også ind til, hvordan chikanen har påvirket kvinderne, og om de har kunnet fornemme en ændring i chikane- og trusselsadfærden i løbet af de seneste 3 år.

Sprog: Svensk

Udgivelse: <http://tu.se/wp-content/uploads/2017/04/PDF-Hot-mot-kvinnliga-opinionsbildare.pdf>

TITEL: SAMLAT GREPP MOT RASISM OCH HATBROTT. NATIONELL PLAN MOT RASISM, LIKNANDE FORMER AV FIENTLIGHET OCH HATBROTT

Forfatter/udgiver: Den svenske regering, 2016.

Temaer: #diskrimination #hadretorik #jura #tiltag

Resumé: I 2016 udarbejdede Sveriges regering en handlingsplan, der skal sikre en strategisk, effektiv og samlet indsats mod racisme og andre former for hadmotiveret kriminalitet. Regeringens handlingsplan begynder med at redegøre for den tilgængelige viden på området, og derefter identificerer den fem mulige indsatser, der kan være med til at stoppe racisme og hadforbrydelser.

Sprog: Svensk

Udgivelse: <http://www.regeringen.se/48d2e5/contentassets/4e8ed488ce034340a7c04eb064cb3092/samlat-grepp-mot-rasism-och-hatbrott--nationell-plan-mot-rasism-liknande-former-av-fientlighet-och-hatbrott>

TITEL: HATBROTT 2015 – STATISTIK ÖVER POLISANMÄLNINGAR MED IDENTIFIERADE HATBROTTSMOTIV OCH SJÄLVRAPPORTERAD UTSATTHET FÖR HATBROTT

Forfatter/udgiver: Sofia Axell og Sara Westerberg, Brotsförebyggande Rådet, 2016.

Temaer: #jura #kvantitative data

Resumé: Hadforbrydelsesrapporten giver indblik i udviklingen i de politianmeldelser, hvor Sveriges kriminalpræventive råd har identificeret forskellige motiver bag hadforbrydelser. Rapporten inkluderer også de årlige resultater fra de svenske nationale tryghedsundersøgelser (NTU), og den beskriver politiets og anklagemyndighedernes arbejde for at forebygge hadforbrydelser i Sverige.

Sprog: Svensk

Udgivelse: http://www.bra.se/download/18.3c6dfe1e15691e1603eb65e3/1474958157817/2016_15_Hatbrott_2015.pdf

TITEL: ONLINE HATE CRIME – SOCIAL NORMS AND THE LEGAL SYSTEM

Forfatter/udgiver: Karl Dahlstrand, Berit Wigerfelt og Anders Wigerfelt, Lunds universitet, 2015.

Temaer: #hadretorik #internetkultur #jura

Resumé: Et centralt afsæt for dette retssociologiske studie om hadforbrydelser på nettet handler om, hvor vigtigt det er at analysere og forstå, hvordan sociale normer spiller ind på forbrydelserne. Det er ikke mindst vigtigt, når man ser nærmere på, hvordan loven og retssystemet

kan bidrage til en positiv udvikling på området og være med til at forhindre hadforbrydelser. Det empiriske studie er lavet i Sverige, og foruden en introduktion til den svenske retslige og samfundsmæssige kontekst belyser studiet også, hvordan hadforbrydelserne opleves af svenske internetbrugere.

Sprog: Engelsk

Udgivelse: <https://lucris.lub.lu.se/ws/files/3912352/8465678.pdf>

TITEL: INTERNETPUBLICERING OCH SOCIALA MEDIER – EN JURIDISK VÄGLEDNING

Forfatter/udgiver: Malin Edmar, 2016.

Temaer: #jura #medieansvar

Resumé: Bogen stiller skarpt på de regler, der omfatter internetpublicering, it-relaterede produkter og tjenester på de sociale medier, og den giver en kort indføring i den aktuelle svenske jura vedrørende internettet. Bogen giver desuden et historisk overblik over, hvordan juraen har udviklet sig i takt med digitaliseringens fremmarch.

Sprog: Svensk

Udgivelse: Bog: Edmar, 2015, Internetpublicering och sociala medier: en juridisk vägledning. Stockholm: Norstedts Juridik AB

TITEL: POLISANMÄLDA HOT OCH KRÄNKNINGAR MOT ENSKILDA PERSONER VIA INTERNET

Forfatter/udgiver: Brottsförebyggande rådet, Frida Andersson, Kerstin Nelander Hedqvist og David Shannon, 2015.

Temaer: #diskrimination #hadretorik #internetkultur #jura #kvantitative data #køn (genus)

Resumé: Kortlægningen beskriver lighederne blandt de hadforbrydelser, der er politianmeldte, og med et særligt fokus på kønslige forskelle beskriver den ofrene såvel som gerningspersonerne. Brotsförebyggande rådet kortlægger også, hvor ofte forbrydelserne fører til påtale og dom. Derudover peger kortlægningen på de problemer, som det svenske retsvæsen har i arbejdet med at udrede og retsforfølge forbrydelser, og slutteligt kommer rådet med forslag til tiltag, der kan dæmme op for problemerne.

Sprog: Svensk

Udgivelse: <http://www.bra.se/publikationer/arkiv/publikationer/2015-02-02-polisanmalda-hot-och-krankningar-mot-enskilda-personer-via-internet.html>

TITEL: HOT OCH VÅLD – OM UTSATHET I YRKESGRUPPER SOM ÄR VIKTIGA I DET DEMOKRATISKA SAMHÄLLET

Forfatter/udgiver: Emma Patel og Stina Holmberg, Brotsförebyggande rådet, 2015.

Temaer: #diskrimination #kvantitative data

Resumé: Hvor stort er omfanget af trusler og chikane, der er rettet mod udvalgte professioner som for eksempel politikere og journalister? Det er temaet for denne svenske rapport, der ikke kun ser på online krænkelser, men som derimod tegner et generelt billede af truslerne.

Sprog: Svensk

Udgivelse: https://www.bra.se/download/18.43d343f714ce4faf9081ce/1440752473386/2015-12_Hot_och_v%C3%A5ld.pdf

TITEL: "NÄTHAT ÄR NORMALT" – EN KVALITATIV INTERVJUSTUDIE OM UNGA KVINNORS ERFARENHETER AV NÄTHAT

Forfatter/udgiver: Susanne Johansson, Karlstads universitet, 2015.

Temaer: #internetkultur #kvalitative data #køn (genus)

Resumé: "Näthat är normalt" er et kvalitativt interviewstudie, der ser på unge kvinders erfaringer med had på nettet. Studiet undersøger, hvordan det at mødes ansigt til ansigt adskiller sig fra møder på internettet, og hvordan netmøder derfor bør opfattes som en selvstændig interaktionskultur.

Sprog: Svensk

Udgivelse: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:878693/FULLTEXT01.pdf>

TITEL: "JAG HATAR OCKSÅ FEMINISTFITTORNA" – EN RÄTTSSOCIOLOGISK STUDIE OM NÄTHAT MOT KVINNOR MED ETT FEMINISTISKT ENGAGEMANG

Forfatter/udgiver: Althea Hansen og Josefine Viktor, kandidatoppsats, Rättsociologiska institutionen, Lunds universitet, 2015.

Temaer: #hadretorik #internetkultur #køn (genus)

Resumé: Forfatterne til dette essay identificerer og analyserer sprogbrugen, når kvindelige feminister krænkes på internettet. Ud fra feministiske perspektiver om normer og kritisk diskursanalyse og metode har forfatterne undersøgt fire 'diskussionstråde' på internetmediet Flashback Forum. Gennemgangen af trådene viser, at der bruges et særligt nedsættende sprog om kvinder, som er feministisk engagerede.

Sprog: Svensk

Udgivelse: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=5473012&fileId=5473027>

TITEL: NÄTHAT – RÄTTIGHETER OCH MÖJLIGHETER

Forfatter/udgiver: Mikaela Alderhorn, Sebastian Caicedo Gordh, Johan Rosell, Alexandra Sackemark og Mårten Schultz, Karnov Group, 2015.

Temaer: #hadretorik #jura

Resumé: "Näthat – rättigheter och möjligheter" svarer på spørgsmål såsom: Hvilke rettigheder og hvilket ansvar har jeg i digital sammenhæng? Hvad må man, og hvad må man ikke sige på internettet? Hvad kan jeg gøre, hvis jeg udsættes for en krænkelse på en blog eller på Facebook? Hvordan bærer jeg mig ad, hvis jeg vil gå til en domstol? Bogen beskriver også den svenske lovgivning omkring had på nettet, og den gennemgår, hvordan domstolene dømmer i sager om trusler og andre internetkrænkelser.

Sprog: Svensk

Udgivelse: <https://www.karnovgroup.se/bocker/nathat-rattigheter-mojligheter-2-uppl>

TITEL: NÄTKRÄNKNINGAR – EN STUDIE AV SVENSKA UNGDOMARS NORMER OCH BETEENDEN

Forfatter/udgiver: Lunds universitet, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, 2014.

Temaer: #hadretorik #internetkultur #jura

Resumé: Rapporten tager afsæt i empirisk data, som er indsamlet i det retssociologiske projekt "Krænkelser i en digital kontekst". Rapporten undersøger også samspillet mellem sociale og retslige normer, særligt hvad gælder unges adfærd på internettet.

Sprog: Svensk

Udgivelse: <https://lucris.lub.lu.se/ws/files/5753661/4391571.pdf>

TITEL: NÄTHAT, GAMMALT KVINNOHAT PÅ EN NY ARENA? EN KVALITATIV INNEHÅLLSANALYS AV NÄTHAT MOT KVINNOR UR ETT FEMINISTISKT PERSPEKTIV

Forfatter/udgiver: Jennie Ström, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet, 2013.

Temaer: #kvalitative data #køn (genus)

Resumé: Formålet med denne specialeafhandling er at undersøge, om der igennem internettet er opstået en ny arena, hvor mænd udøver vold mod kvinder, og hvordan dette kommer til udtryk.

Sprog: Svensk

Udgivelse: http://www.criminology.su.se/polopoly_fs/1.158499.1386607908!/menu/standard/file/2013m1_2_Jennie_Strom.pdf



NORDISKE UDGIVELSER

TITEL: NORDIC VOICES ON FREEDOM OF EXPRESSION

Forfatter/udgiver: Nordic Council of Ministers, 2017.

Temaer: #hadretorik #internetkultur #køn (genus) #ytringsfrihed

Resumé: "Nordic Voices on Freedom of Expression" er en essaysamling, der giver indblik i debatten om demokrati, ytringsfrihed, minoriteter og medier i en digitaliseret verden. Teksterne er skrevet af debattører, forskere og journalister fra hele Norden.

Sprog: Engelsk

Udgivelse: <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1088925/FULLTEXT01.pdf>

TITEL: ONLINE VIOLENCE AGAINST WOMEN IN THE NORDIC COUNTRIES

Forfatter/udgiver: Kvenréttindafélag Íslands, Kvinderådet, KUN, 2017.

Temaer: #hadretorik #jura #køn (genus) #medieansvar #ytringsfrihed

Resumé: Rapporten undersøger, hvordan online kvindehad og vold mod kvinder kommer til udtryk på tværs af de nordiske lande. Ifølge rapportens hovedkonklusion har den online vold blandt andet haft psykiske, fysiske

og finansielle konsekvenser for de udsatte kvinder. Derudover undersøger rapporten, hvordan de forskellige landes politimyndigheder har håndteret anmeldelser, samt hvilken indvirkning politiets håndtering af sager har på de udsatte kvinders oplevelse af at være blevet krænket.

Sprog: Engelsk

Udgivelse: http://www.kvinderaadet.dk/files/Online_violence_against_women_in_the_nordic_countries.pdf

Bemærkning: Rapporten er udarbejdet i nordisk samarbejde og finansieret af Nordisk information för kunskap om kön (NIKK).

TITEL: HETS OCH HAT ONLINE – HUR JOURNALISTIKEN OCH YTTTRANDEFRIHETEN UTMANES I NORDEN

Forfatter/udgiver: Nordiskt informationscenter för medie- och kommunikationsforskning, Nordicom Information 37 (3-4), 2015.

Temaer: #hadretorik #internetkultur #køn (genus) #medieansvar #ytringsfrihed

Resumé: Nordicoms temanummer om had på online platforme består af bidrag fra nordiske forskere og medieeksperter og belyser forskellige aspekter af hadefulde ytringer på nettet. Temanummeret sætter fokus på de udsatte stemmer i den offentlige debat og på, hvordan journalister bliver udsat for had. Derudover beskriver temanummeret også ligheder og forskelle, der er på tværs af de nordiske lande i forhold til ytringsfrihedens grænser.

Sprog: Svensk, dansk, norsk og engelsk

Udgivelse: <http://www.nordicom.gu.se/en/publikationer/nordicom-information/nordicom-information-37-3-4-2015-hets-och-hat-online>

TITEL: HADYTRINGER OG SEXISME I NORDEN – OPSAMLINGSNOTAT VEDRØRENDE NORDISK MINISTERRÅDS SEMINAR OM HADYTRINGER OG SEXISME 2.-3. NOVEMBER 2015

Forfatter/udgiver: Als Research A/S, 2015.

Temaer: #hadretorik #jura #køn (genus) #medieansvar #tiltag

Resumé: Notatet "Hadytringer og sexisme" samler op på Nordisk Ministerråds seminar om hadytringer og sexisme, der blev afholdt i København i november 2015. Notatet bygger på oplæg og diskussioner fra seminaret og på research, der vedrører omfanget og arten af hadytringer og sexisme. Derudover handler notatet også om seminarets juridiske dimensioner og nordiske erfaringer med tiltag, der skal forebygge og modvirke fænomenet.

Sprog: Dansk

Udgivelse: <http://www.nikk.no/wp-content/uploads/160309-Opsamlingsnotat.pdf>

NOTER

- 1 Se fx Hagen, 2015; Institut for Menneskerettigheder, 2017; Kantar Sifo, 2017.
- 2 Programrækken er kendt som henholdsvis "Ti stille, kvinde" i Danmark, "Uppdrag granskning: Män som näthatar kvinnor" i Sverige og "Haterne" i Norge.
- 3 Se Bladini, 2017.
- 4 Europadomstolens dom i mål Handyside mot Storbritannien.
- 5 Bladini, 2017.
- 6 Brå, 2015; Hagen, 2015; Journalistförbundet, 2014 och Lerche Kristiansen & Brovall, 2013.
- 7 Hagen, 2015; Institut for Menneskerettigheder, 2017 och Löfgren Nilsson, 2016.
- 8 Ytterligere läsning om konsekvenser av näthat, se t.ex. Brå, 2015; Eggebø m.fl., 2016; Eggebø & Stubberud, 2016.
- 9 Bladini, 2017
- 10 Kantar Sifo (2017). "Hot mot kvinnliga opinionsbildare." Tillgänglig på: <http://tu.se/wp-content/uploads/2017/04/PDF-Hot-mot-kvinnliga-opinionsbildare.pdf>
- 11 Kulturdepartementet, Slutbetänkande av Medieutredningen – "En gränsöverskridande mediepolitik: För upplysning, engagemang och ansvar." ID-nummer: SOU 2016:80 <http://www.regeringen.se/contentassets/c4f57b68335e491a948185108aa3833f/en-gransoverskridande-mediepolitik.-for-upplysning-engagemang-och-ansvar-sou-201680>

- 12 Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB (2017) "Mediebranschen 2016 – hot, risker och sårbarheter" <https://www.msb.se/RibData/Filer/pdf/28258.pdf>
- 13 Nordisk information för kunskap om kön, NIKK (2017) "Hat och hot på nätet En kartläggning av den rättsliga regleringen i Norden från ett jämställdhetsperspektiv" http://www.nikk.no/wp-content/uploads/Hat-och-hot-p%C3%A5-n%C3%A4tet_170627.pdf
- 14 Journalistpanelen (2017) "Hoten och hatet mot journalister" Göteborgs Universitet http://jmg.gu.se/digitalAssets/1577/1577351_jp9-trakasserier-journalister.pdf; Svenska Tidningsutgivareföreningen, TU (2016) "Ny undersökning: Var tredje journalist hotad eller trakasserad" <http://tu.se/pressmeddelanden/ny-undersokning-var-tredje-journalist-hotad-eller-trakasserad/>
- 15 "Hadefulde ytringer i den offentlige online debat". Institut for Menneskerettigheder, 2017.
- 16 Undersøgelsens definition af hadefulde ytringer omfatter såvel "lovlige" som ulovlige ytringer som fx trusler.
- 17 Alle kommentarer er vurderet ud fra følgende fem-trins skala: 1-stigmatiserende, 2-nedsættende, 3-krænkende, 4-chikanerende og 5-truende.
- 18 Måling foretaget for Institut for Menneskerettigheder af Danmarks Statistik i juni 2017.
- 19 "Hadefulde ytringer i den offentlige online debat". Institut for Menneskerettigheder, 2017.
- 20 Institut for Menneskerettigheder har i en undersøgelse fra 2017 om Hadefulde ytringer i den offentlige online debat konkluderet, at hver syvende kommentar på DR Nyheders og TV 2 Nyhedernes Facebook-sider er hadefuld. Dette svarer til 15 procent af de kommentarer, der

- var omfattet af undersøgelsen, som vel at mærke kun omfattede kommentarer, der havde gennemgået mediets modereringsproces.
- 21 I forhold til emnet i denne artikel har det derfor ikke nogen selvstændig betydning, om mediernes aktiviteter på digitale og sociale medier er tilmeldt Pressenævnet. Pressenævnets opgave er at træffe afgørelse i klager over mediernes indhold og handlemåde, men dækker kun medier, der er omfattet af medieansvarsloven.
- 22 Efter e-handelslovens regler om formidleransvar antages det, at jo tættere tilknytning formidleren har til det retsstridige indhold, og jo større mulighed og anledning formidleren har for at gribe ind over for dette, desto større risiko har formidleren for at ifalde ansvar. Se Søren Sandfeld Jakobsen i U 2009B.291.
- 23 Case of Delfi AS v. Estonia (2015).
- 24 Artikel 10 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention omhandler ytrings- og informationsfriheden.
- 25 Regjeringens strategi mot hatefulle ytringer 2016 – 2020, rapport utgitt fra barne- og likestillingsdepartementet.
- 26 Nadim, M. og Fladmoe, A. (2016): Hatefulle ytringer. Forskning på art og omfang, Institutt for samfunnsforskning, Rapport 2016:14, Oslo.
- 27 ibid
- 28 Hawdon, J., Oksannen, A. & Räsänen, P. (2015): «Online Extremism and Online Hate: Exposure among Adolescents and Young Adults in Four nations, Nordic Information: Medie-och kommunikationsforskning I Norden, 37 (3-4).
- 29 Hatkriminalitet, rapport fra Oslo Politidistrikt 2016
- 30 Det er et spesielt stort omfang på kommentarfelt og Facebooksider som kan plasseres i det "ytterliggående høyrelandskap". Uttrykket «det ytre høyre» viser her til etnisk nasjonalistiske og fremmedfiendtlige grupperinger innenfor et landskap som strekker seg fra det klart totalitære og høyreekstreme til det mer illiberale og høyreradikale.

- 31 Se LDOs rapport: Hatytringer og hatkriminalitet: <http://www.ldo.no/nyheter-og-fag/brosjyrar-og-publikasjonar/rapporter/hatytringer-og-hatkriminalitet/>
- 32 https://www.regjeringen.no/contentassets/72293ca5195642249029bf6905ff08be/hatefulleytringer_uu.pdf
- 33 Handlingsplan mot antisemittisme 2016-2020: <https://www.regjeringen.no/contentassets/16f1826b438748f1991b606f0b194ea6/8041-handlingsplan-antisemittisme-7k.pdf>
- 34 Handlingsplan LHBT: Trygghet, mangfold og åpenhet <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/trygghet-mangfold-apenhet/id2505393/>
- 35 Staksrud mfl. 2014:14
- 36 Utredning om det strafferettslige diskrimineringsvernet <https://www.regjeringen.no/contentassets/c376779b24384202a4abf97e931454e2/utredning-av-det-strafferettslige-diskrimineringsvernet.pdf>
- 37 Statistics Iceland. http://px.hagstofa.is/pxen/pxweb/en/Atvinnuvegir/Atvinnuvegir_visinditaekni_Upplysingataekni_UTlykiltolur/SAM07103e.px/table/tableViewLayout1/?rxid=0a431771-4d26-4f38-a185-bdf10e5440aa
- 38 "Mænd og kvinder skal have lige rettigheder i alle henseender." Den islandske grundlov. Artikel 65, § 2.
- 39 Rapport rekvireret af Reykjavíks menneskerettighedskomite, som analyserer hadefulde ytringer i mediernes kommentarspor. 2016. http://reykjavik.is/sites/default/files/ymis_skjol/skjol_utgefid_efni/greining_a_hatursumraedu_a_internetinu.25.01.2016.pdf
- 40 <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/>
- 41 De foreslåede ændringer og de forklarende bemærkninger til lovforslaget er tilgængelige på det islandske altings hjemmeside (på islandsk): <http://www.althingi.is/alttext/143/s/0112.html>

- 42 Opinion No. 4919/2007. Tilgængelig (på islandsk) på: <http://www.umbodsmaduralthingis.is/ViewCase.aspx?Key=1282&skoda=mal>
- 43 Sagsnummer 461/2001
- 44 Stundin. Fer fyrir dóm í dag; "Ég er algjörlega saklaus, ég hata ekki neinn mann." 2. december 2016. Tilgængelig (på islandsk) på: <http://stundin.is/frett/atta-akaerdir-fyrir-hatursordraedu-gegn-hinsegin-folki/>
- 45 Dv.is. Sema Erla og Halldór Auðar ósammála: "Ég vona að hann verði dæmdur" "Að kæra er að gefast upp". Den 24. november 2016. Tilgængelig (på islandsk) på: <https://dv.is/frettir/2016/11/24/sema-erla-og-halldor-audar-osammala-eg-vona-ad-hann-verdi-daemdur-ad-kaera-er-ad-gefast-upp/>
- 46 Lov nr. 28/2011. Loven implementerer Den Europæiske Unions direktiv om audiovisuelle medietjenester 2007/65/EF.
- 47 Artikel 26.
- 48 DV.is. "Femínisti birtir svartan lista um karla sem hata konur" 27. Februar 2012. <http://www.dv.is/frettir/2012/2/27/feministi-birtir-svartan-lista-um-karla-sem-hata-konur/>
- 49 DV.is. Hildur Lilliendahl er hetja ársins 2012. Den 28. december 2012. <http://www.dv.is/frettir/2012/12/28/hildur-lilliendahl-er-hetja-arsins-2012/>
- 50 <http://www.visir.is/sema-erla-birtir-personuarasir-a-facebook/article/2016160109872>
- 51 Se fx: Hatursordræða er ofbeldi. (Hadefulde ytringer er vold) 1. december 2016. Tilgængelig (på islandsk) på: <http://blog.pressan.is/semaerla/2016/12/01/hatursordraeda-er-ofbeldi/>

INSTITUT FOR
MENNESKE
RETTIGHEDER



MANNRÉTTINDASKRIFSTOFA ÍSLANDS
ICELANDIC HUMAN RIGHTS CENTRE



Likestillings- og diskrimineringsombudet